Ціна: 40 центів

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК VI. ЛИПЕНЬ — 1955 — JULY Ч. 66



У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Серед чисельних матеріялів у наступному числі читайте: Проф. М. Міллер — Кубань як частина України; Р. В. — Олекса Булавицький (ілюстрована малярськими працями О. Булавицького); Л. Чикаленко — Ярино; В. Чапленко — Чи є що обороняти? (Відповідь Г. Наконечній) та інше.

НА ПЕРШІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДИНКИ:

Група читачок "Нових Днів" з Міннеаполісу та Сант Паула, США: спереду — Оксана Вікул; другий ряд (зліва): Оксана Соловей, Ніна Булавицька та панна Л.

Коректорські недогляди:

У ч. 65 на стор. 12, початок статті проф. Рябоконя треба читати: **"18-го березня"**, а не "10-го березня", як там помилково видрукувано.

У ч. 64, стор. 16, перша шпальта, 8-10 рядки знизу замість "Перший радіоактивний елемент відкрив учений Беккерель 1895 року. Цей елемент і назвали ураном". — треба читати: "Перший радіоактивний елемент, **радіоактивність якого відкрив учений Беккерель 1896 р., був уран."** **Редакція**

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

М. Рибальченко, Сиракузи, США ... 1
М. Ситник, Чікаґо, США ... 1
О. Сосна, Ошава, Онт., Канада ... 1
М. Іщенко, Судбури, Онт., Канада ... 1

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ЖЕРТВУВАЛИ:

Д-р Ю. Мовчан, Оввкуд, Огайо, США ... 6.50
Ст. Глушко, Торонто ... 3.00
Мих. Гнідь, Торонто ... 2.00
А. Дідковський, Філядельфія, США ... 2.00

Сердечно дякуємо всім жертводавцям і поширювачам журналу. Просимо решту читачів піти за їх прикладом.

Редакція

"НЕМУЗИЧНІ СПРАВИ В ОДЕСІ"

...На одній з афіш у місті можна було прочитати: "П. С. Бах", "Б. Брамс", "М. Лисенко" — Різдвяна ніч (Музика до драми Ібсена)".

...Одеський відділ Спілки Композиторів очолював С. Орфеїв. Цей музика до останнього часу займав посади: директора Одеської консерваторії, керівника катедри історії музики, керівника кляси поліфонії, члена республіканського правління Спілки композиторів, члена правління Товариства по розповсюдженню наукових і політичних знань, члена Пленума Ворошиловського райкома партії м. Одеси, депутата Верховної Ради, члена партійного бюра консерваторії та інші.

Орфеїв звільнив здібних педагогів М. Підрайську та А. Бесселя. В той же час тримав педагогів, що не мали вищої освіти: А. Вейнер та В. Мордкевич.

Декан консерваторії О. Благовидова зверталася з "проханнями" не питати суворо студентів на іспитах.

Дирекція й партійне керівництво не приділяють уваги побутові студентства. Студент Падкін довгий час піячив і не відвідував лекцій. Потім він кинув консерваторію, залишив дружину-студентку і зник. Студент Носенко зробив "дебот" у гуртожиткові.

...Музичними установами Одеси до цього часу керує І. Левін, який нещодавно був викритий в пресі, як "затискувач критики й охоронник родинного протекціонізму". Зараз І. Левін — інспектор відділу мистецтв обласного комітету культури...

("С. Музыка", ч. 1, 1955).

МУЗИЧНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

● Краснодарський крайовий театр музичної комедії (Кубанщина) виставив оперету "У нас на Кубані". Ті автори — краснодарський драматург С. Ольгін та композитор М. Киракосов. Режисер вистави — І. Спектор, мистецьке оформлення — А. Чечік. У виставі брали участь актори: Є. Білоусова, А. Боярська, Л. Рогова, заслужений актор БАРСР А. Весьолов, А. Міленченко, П. Герасімов, М. Лусинян.

Продовж. на 32-й стор.

"НОВІ ДНІ"

Універсальний ілюстрований місячник.

Видає в-во "Нові Дні", головний редактор П. Волиняк.

Умови передплати:

Канада — річна: $3.00, піврічна: $1.75
США — річна: $3.50, — піврічна: $2.00 американських.

Зміна адреси: 10 центів (можна канадійськими поштовими марками).

Замовлення і гроші слати на адресу:
NOWI DNI, Box 452, Term. "A"
Toronto, Ontario, Canada.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Німеччині:
P. Domtschenko, (24a) Lubeck, Germany, Vorwerkerstr. 103, Baracke 10/6a.

В Англії:
A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd. London, W. 11, England
Передплата: річна — 1½ фунта.

В Австралії:
S. Krywolap, Box 1586 M, G. P. O. Adelaide, South Australia
Передплата: річна — 1½ фунта.

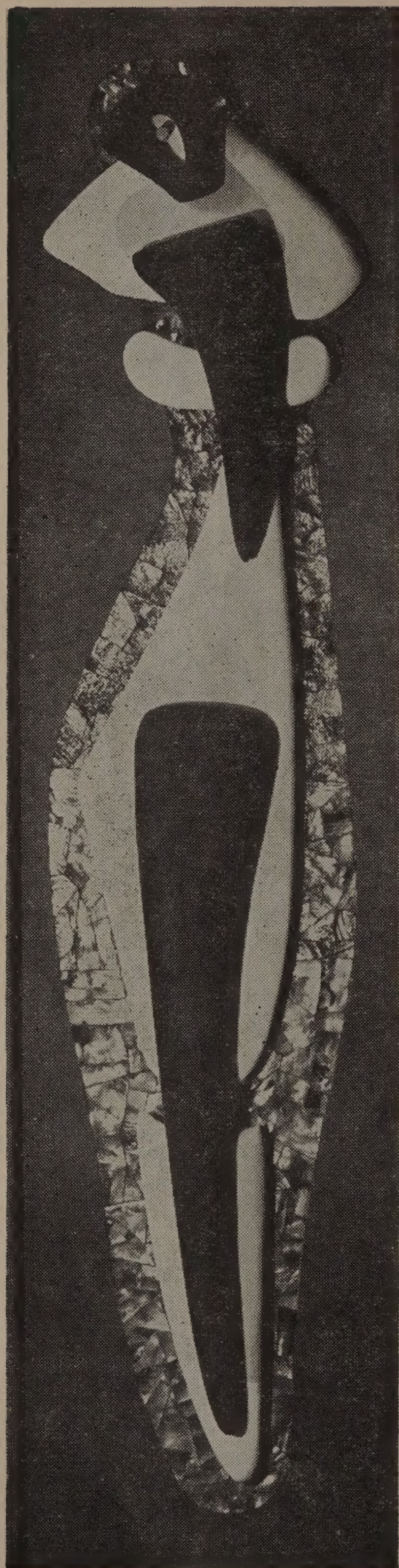
В Аргентині:
"Peremoha", 25 de Mayo 479 (26), Buenos Aires, Argentina
Передплата: річна 25 пезів, піврічна 15 пезів

"NOWI DNI", a Ukrainian Monthly.
Editor: Petro Wolyniak.
Address:
Nowi Dni, Box 452, Term. "A", Toronto, Ont., Canada

АРХИПЕНКО



Олександер Архипенко у своїй студії працює над новою скульптурою (1955 р.)



Ол. Архипенко. Венера. Дерево і перламутрова мозаїка. 1954.

Нестор РІПЕЦЬКИЙ

МИТЬ ІЗ ВІЧНІСТЮ

"Минулої ночі я бачив вічність, і була вона як велике безконечне світляне коло", — писав Генрі Воген, англійський поет 17-го віку.

І коли я стояв перед творами Олександра Архипенка декілька днів тому, мені пригадалися ці слова, тільки, на Зевеса, я щасливіший за старого Генрі, бо побачив вічність при денному світлі. Усе, що людина бачить уночі, розвівається, як імла разом із ранковими мряками. А що видно удень, того й ніч не закриє.

Десь, далеко, за стінами Архипенкового студіо кипів Бродвей. По розігрітих сонцем вулицях ішли люди. Ішли і зникали, не залишаючи поза собою й тіні. А чи може бути щось більш гідного жалю, як людська істота, яка проминає, навіть тіні за собою не лишивши?..

А тут — усе ніби рухалося у великому світляному колі: випливало із розумного початку, щоб до розумного кінця прямувати. Кінця? Там, де коло оте світляне замикається, звідтіля воно й починається. А там, де кінець є початком, там немає ні кінця ні початку. Там кінець є початком і ніколи справжнього кінця немає.

Це була одна із таких хвилин, які не часто в людському житті трапляються: я стояв і дивився у вічі чомусь великому. Чомусь, що промінювало дивно теплим промінням із кожного кусня ґіпсу, дерева, срібла, міді, перламутру, чомусь, що страшенно подібне до того промінювання, якого людські очі не завважують, а яке кидає апарат Ґайґера в божевільний танок. Такий апарат Ґайґера в людині називаємо душею. А душа, сама будучи вічністю, вічність відчуває і розуміє.

Я стояв перед скульптурами Олександра Архипенка, відчував якийсь космічний рух, що хвилював у них, і намагався ще й зрозуміти їх.

Архипенко, опертий на робітній стіл, усміхався своїм лагідним, добрячим усміхом і врешті запитав:

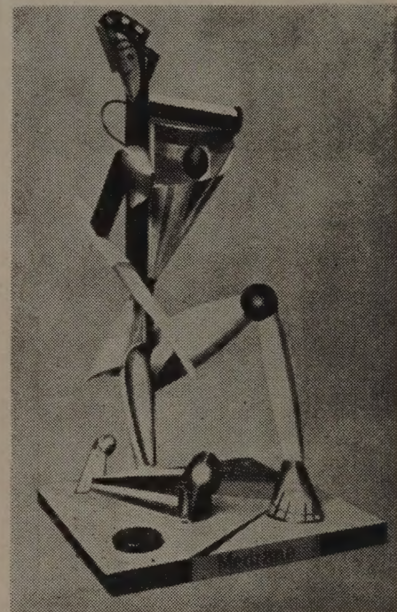
— Ви не розумієте цього твору? Правда?

Брехня в обличчі вічності — блюзнірство.

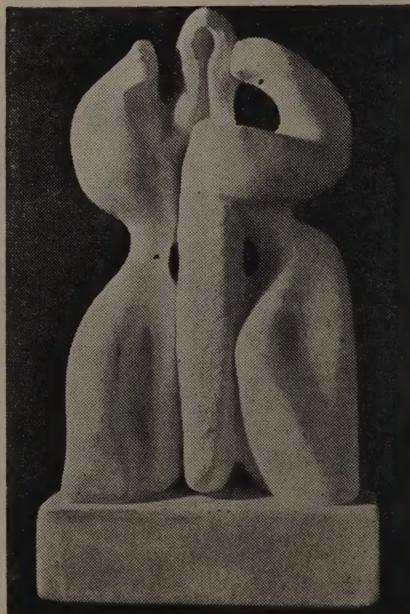
— Признаюся, — мій голос був тихий, хоч ясний, — ні...

Його голос став суворим, хоч і залишився милим. Він ніби виходив звідкілясь далеко, з простору. З простору, який водночас був безконечним і близьким.

— Цілий сьогоднішній світ є в полоні лінивства, молодий приятелю. Світ хотів би, щоб мистець виклав усе, як на долоні. Щоб прийти, поглянути і все бачити очима і навіть не пробувати заставити думку працювати. Я поясню: мистецтво потребує двох: мистця і глядача. Завданням мистецтва є з'ясувати, що добре, а що погане. Коли б, як дехто твердить, мистецтво мало бути тільки фотографуванням, тільки копіюванням того, що мистець ба-



Ол. Архипенко. Медрано — скло, дерево і метал. 1912.



Ол. Архипенко. Лазар. Мармур. 1953.

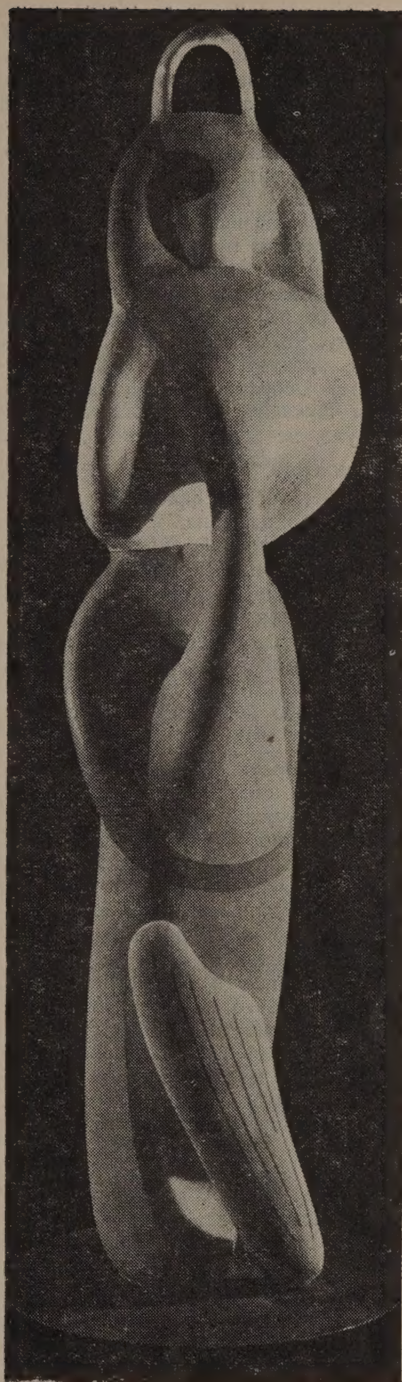
чить, то тоді глядач бачив би справді тільки те, що перед його очима. Не було б у тому ніякої творчости. Але мистець мусить творити. Мистець, що творить, тим самим примушує до творчості і глядача. Він дає глядачеві імпульс, що штовхає його згідно з законами універсального руху. Коли подати глядачеві символ, глядач мусить почати творчо мислити. Він почне сам творити, стане співтворцем. Очевидно, коли його думка зріла, він дійде до зрілих висновків, тобто, до висновку, до якого і мистець дійшов підчас творення. Коли ж мисль глядача іще не зріла, він, очевидно, дійде до фальшивих висновків, однак його мисль почне діяти творчо, а це вже великий поступ від питомого для нашого часу застою людської мислі.

Ми сіли за стіл, над яким висів фото-монтаж, що на перший погляд міг нагадувати ілюстрацію до модних тепер "книг майбутньости", фантастичних оповідань про міжплянетарні подорожі. Архипенко вказав рукою на фото-монтаж:

— Це фото планет. Ось галактика, що розірвалася мільйони літ тому, а її частини все ще кружляють у всесвіті; отам фраґмент небесного тіла, що відірвався від своєї орбіти теж незчисленну кількість літ тому і все ще кружляє; ось тут фотографія, яку я зробив, залишивши камеру відкритою на кілька годин уночі і вона утривалила зоряні рухи. А ось тут — бачите клітини людської кости, мозку, крови і нерва. Усі ті клітини сполучені різними способами із тими летючими світами, тими силами, які я називаю універсальними творчими силами. Може це електрика, може хемічні якості чи якісь інші види енергії. Наші людські клітини сповнені тих енергій і тим самим, ми, людські істоти, творчо зв'язані із кожним органічним і неорганічним тілом Всесвіту. Я, як мистець, намагаюсь виявити ті сили у формі. Це, між іншим, — знов лагідно усміхаючись додав Архипенко, — є підставова теза моєї великої книги про творчість, над якою я оце вже дванадцять літ працюю, і яка скоро вже вийде в одному з найбільших видавництв Америки.



Ол. Архипенко із автором репортажу Н. Ріпецьким у студії.



Ол. Архипенко. Індійська принцеса.
Кольороване дерево. 1954.

У кімнаті запанувала м'ягка тиша. У моїх вухах все ще дзвенів цей милий голос, раз-у-раз відзиваючись із новою силою і мені здалося, що безконечні простори і незнані світи на фото-монтажі завирували у якомусь божевільному русі, неначе б хотіли показати, що те, що є, буде по віки вічні. І тоді, ніби якесь світло, чимраз ясніше і ясніше почало прориватися із нутра кожної скульптури і стали вони такі зрозумілі, ясні, що мені аж дивно зробилось, що я їх не зрозумів від першого погляду. Чи не казав хтось, що найтяжче зрозуміти те, яке найзрозуміліше? Особливо у наш час, коли люди шукають того, чого немає і не було, не заважуючи того, що є.

Архипенко устав:

— Моя творча філософія метафізичного походження. Я не починаю прямо з абстракції, чи з зовнішності об'єкту, чи взагалі з абстракції для абстракції. Творча суть моєї філософії лежить у проявах позаматеріяльних принципів, що втілюються у різні форми, щоб стати символами. Мою творчість можна порівняти із дією природніх сил, що втілюються у різні види і тіла...

Я перегорнув кілька книжок, що лежали на столі. Його ім'я можна знайти в кожній енциклопедії світу. 50 років творчої праці, святковані минулого року 110 виставкою творів О. Архипенка, влаштованою Об'єднанням Американських Мистців, — винесли його на вершини і він став першим українцем, який здобув незрушиме місце в всесвітній історії мистецтва. Його твори розкидані по музеях і приватних збірках цілого світу: від Національної Королівської Ґалереї у Лондоні до музею в Тель Авів. Про нього пишуть і говорять, бо мусять писати і говорити. Уже в 1921 р. в Архипенковому Альбомі (Париж) І. Ґолл писав: "Архипенкові твори вічні у найвищому значенні цього слова, вони — чудеса нашого віку".

Ніби перегукаючись з ним, Карл Верман твердив: "Архипенко грається із землею й формами, як Прометей. Ох, який близький той день, коли ціла Европа буде гордитись Архипенком!" Може Верман і не сподівався, що тоді недалеким був час, коли не ціла Европа, а цілий світ став гордитись великим сином неупокореної України, який, здобувши світ, не згубив своєї Батьківщини. У передмові до каталогу 110 виставки в Нью Йорку, Архипенко сказав достойно і мужньо, хоч скромно, без хвальби: "Олександер Архипенко українець..." І це самовизначення вирізьбилось на камені історії, як знак сили українського духа.

С. Боллієт писав: "Архипенко — вулкан творчого генія..." Я згадав ці слова, вийшовши із Архипенкової студії, і зупинився в коридорі. З одного боку доносився шум того, що минає і сліду не оставляючи, а з другого промінював, торкаючи душі, подув вічності, що бурилася творчою енерґією там, за дверми, де я залишив "вулкан творчого генія".

Українського генія.



Ол. Архипенко обговорює із своєю ученицею, І. Приймою, відомою співачкою і піяністкою, її нову картину.

Людмила КОВАЛЕНКО

ПАРИС І ОЛЕНА

Як власне з Петруся зробився Парис, — губилося в далекому дитинстві. З великої пошани до себе, яка властива людині тільки в віці від двох до чотирьох років, він говорив про себе лише в третій особі:

— Петрусь хоче... Дай Петрусю...

Але язик відставав у розвою від амбіції, і замість Петруся виходило:

— Пались хоце... Дай Палисю...

А що Петрусь був гарний, стрункий і блакитноокий, то всі незчисленні тети, стриєшні та тіточні сестри і взагалі вся жіноча половина фамілії підхопила це слівце і закріпила його за Петрусем, зробивши з того джерело жартів і дотепів.

Найчастіше він чув:

— Ну, Парисе, а де ж твоя Олена?

І хоч на це питання соромливо спускав довгі вії, викликаючи тим зливу поцілунків, але вже з дитинства твердо знав, що у нього мусить бути своя Олена.

У гімназії — все через те своє ім'я — мусів бути першим з грецької мови, хоч "Іліяду" прочитав зразу по-українському, а потім — зі словником у руках, протягом довгих ночей — по-німецькому.

І ще задовго до матури мав свій твердий ідеал: на золотому кріслі, далека від земних турбот, сидить цариця Олена і пряде пурпурову вовну. Аромати з золотих кадильниць стеляться, щоб ніжити її почуття, для того ж виводять срібну нитку мельодій ніжні голоси служниць, для того ж покрив маляр стіни яскравими малюнками, а килимар кинув їй під ноги найм'якші килими.

Так сидить вона, оточена найкращими витворами мистецтва і затьмарює їх своєю божественною вродою. Сидить і чекає, поки прийде він — Парис.

Бо то для нього, для його насолоди, для радости і втіхи його чуттів створили боги цю красу.

Але з цим ідеалом мусів критися і навіть найближчому другові не смів розказати про нього. З друзями говорив про другий бік життя, про життя змагань і боїв, жорстокости і звитяжства, вірности і зради, про те, що клекотом гарячої крови дзвеніло в "Іліяді" і що сповнює собою сторінки історії майже кожного народу.

Бо між ним і царицею Оленою стала третя — Україна.

Ще змалку співала йому про неї мати, про неї розповідав йому батько, за кращі шляхи її порятунку сперечались його товариші в гімназії та університеті. І він твердо знав, що для неї він мусить жити і за неї вмерти.

І для неї тепер приїхав у Київ.

Наспіх кинув валізки в кімнаті товариша і пішов. Ішов вулицями Києва і не бачив їх. Навколо галасували перекупки, сірими колонами марширувало німецьке військо, верещали на "общепонятном" бліді діти з кривими ногами. А він бачив хоругви цехів, підперті стрункими колонами майстрів і підмайстрів, чув дзвінкий тупіт коней, на яких гордо підіпершись сиділи переможці-козаки, і попереду всіх він — Богдан.

Найперше хотів побачити його, пам'ятник йому на тій самій площі, куди в'їздив колись переможно, як перший син вільної України.

Та коли Парис спитав, як пройти на площу Богдана Хмельницького, спроваджено його на вузьку вуличку навколо критого ринку, засипану капустяним листям і овіяну запахом перегнилої ярини.

Уже думав, що то на глум спроваджено його сюди, коли якийсь прохожий роз'яснив йому:

— Пам'ятник Хмельницькому стоїть на Софійській площі, а на площі Богдана Хмельницького — ринок.

Так дійсність капала йому потроху холодної води на голову, але він, охоплений одним почуттям, що нарешті він ступає своїми ногами по святій київській землі, нічого не помічав.

Повернувся від галасливих вуличок і руїнами Хрещатика попростував далі від сучасного Києва. І минуле огорнуло його своїм чаром.

Стояв перед Богданом і дивився, як той вказує булавою на північ, ніби перестерігаючи:

— Бережися, там ворог!

Добився перепустки до Софії і побожно приглядався до давніх фресок, де український маляр, наслідуючи старо-візантійські зразки, не міг утриматися, щоб не прикрасити їхньої сухости вибагливою лінією квітки.

Потім пішов на Володимирську Гірку. Добру годину простояв, утупивши очі на протилежний низький беріг і малюючи в уяві, як він засадить його соснами і створить найкращу у світі санаторію. Потім сидів на східцях пам'ятника Св. Володимирові і вже не бачив санаторії, лише сотні голих тіл, що занурювалися в воду під хресним благословенням духовенства, тимчасом як вперті погани бігли наниз за пливучим ідолищем Перуна і благали:

— Видибай, боже!

Опом'ятався аж надвечір від голосного крику:

— Дер-рунів! Кому гарячих дерунів?!

Замурзаний хлопець продавав з дерев'яної таці якісь пляцки, від яких ще здалеку тхнуло згірклою олією.

Парис відчув, що страшенно зголоднів. Якісь дві панночки купили по деруну і почали їсти відразу на вулиці, обтираючи масні пальці об листя кущів. Парис здрігнувся від огиди й побіг до товариша.

Той тільки скоса глянув на нього і посунув йому тарілку з приготованими канапками.

— Не їв? — коротко поспитав він, коли Парис жадібно запустив зуби у хліб.

Той тільки головою похитав.

— Впорядку, — констатував товариш. — Під Богданом стояв?

Парис знову тільки потакуючи хитнув головою, жуючи ковбасу.

— Як належиться, — задоволено продовжував товариш. — На Володимирську Гірку бігав?

— Угу, — спромігся вже відповісти Парис.

— У Дніпро сльозу ронив?

Парис мовчки штовхнув його ліктем у бік.

— Значить — ронив, — не вгавав товариш, од-

совуючись. — Коло Володимира сидів чи стояв?

— Та ти що, стежив за мною, чи що? — розсердився Парис.

— Навіщо мені стежити? Наперед знаю. Наші хлопці всі так: як приїхав до Києва, так і гайда по тій маршруті.

— А ти що? Не ходив по ній?

— Чому ні? Бігав і я.

— То й мовчи. Теж мені світовий скептик знайшовся. Та ти мабуть не то що над Дніпром, а вже від двірця рюмати почав.

— Не від двірця, а з бульвару Шевченка, — діловито скорегував товариш. — Як побачив табличку "Бульвар Шевченка", — так мені в носі і залоскотало... Я навіть нікуди не заходив, так з валізкою усю ту маршруту і одміряв.

Вони перезирнулись розчулено й іронічно, і розсміялись, щоб приховати ніяковість.

— Пригадуєш, як ми з тобою ще на стільцях у Київ їздили? — спитав Парис.

— Овва! Скільки разів!

— А пригадуєш, як ти мене набив, коли ми воювали з поляками і я хотів за Богдана бути? Тільки на тому й помирились, що я став за Богуна...

— Ще я тоді у мамці перо з капелюха зняв собі на шапку... Було мені тоді...

— А тепер ми таки справді у Києві, — замріяно промовив Парис.

— У Києві, де не почуєш української мови, — пересмикнув товариш плечима.

— Е, на то є свої історичні причини. І до того ж сьогодні аж двічі чув, як на вулиці розмовляли по-українському.

— Та є таки трохи й українців у Києві, але небагато. Ось завтра поведу тебе дивитись кімнату, — справжня українська родина, свідомі, розумні... І до того ж їх тільки двоє — ні дітей, ні шуму... І в центрі. А тепер — лягаймо спати, бо ти, мабуть, уже перемучений...

Вони лягли, але ще довго не спали, обмірковуючи всі можливі і неможливі перспективи для свого народу.

* * *

На другий день пополудні вони пішли дивитися кімнату. Одчинив їм сам господар — невисокий шпакуватий чоловік, все обличчя якого було вкрито глибокими зморшками, як печене яблуко.

Довідавшись, про що йде мова, він безпорадно розвів руками:

— А це вже не моя справа... То мабуть дружина вам обіцяла, — говоріть з нею. — І гукнув: — Льолю!

— Зараз! — задзвенів молодий сильний голос, від якого Парис мимоволі стрепенувся.

— Присядьте, — припрохував господар. — Зараз прийде Олена Юр'ївна, чи, щоб вам було легше — пані Олена, то з нею й договорюйтесь. Цими справами вона у нас заправляє...

Але Парис майже не слухав його. Олена. Тут у Києві — і Олена. Від самого звуку цього імени щось ніби вдарило його в серце і він чекав, неспокійно втупивши очі в двері.

Двері одчинилися і в них показалася висока ставна жіна, що привітно дивилася на них великими блакитними очима. Темнорусяве волосся спадало на шию важким вузлом, а шия здіймалась білою колоною над похилими плечима. А далі... погляд Париса сковзнув по всій постаті і він поспішно перевів очі, як то робить вихована людина, коли бачить в сусіді щось таке, чого бачити, — показувати навіть вигляд, що бачить, непристойно. Бо далі йшла благенька, видно, багато разів прана і перепрана сукня якогось чудернацького і незвичного для Париса фасону, під якою з трудом давалося вгадувати гармонійні лінії тіла.

Парис потайки усміхнувся сам над собою і схилився у перебільшено чемному поклоні:

— Цілую руці...

Але вона розсміялась, показуючи гарні, але вкриті чорною сажею руки:

— Оце вже не вдасться: варю обід на трісочках під піччю, то ніяк не встережешся — вимажеш руки. А дров ми ще не одержали.

Показала йому кімнату, на питання про платню пересмикнула плечима — та там буде видно — і твердо виставила свої умови:

— Вранці і ввечері даю вам кип'яч, прибираю в кімнаті тільки по суботах, бо і я, і чоловік цілий день на праці... Отже, цілий тиждень маєте порядкувати у себе самі... Ага, ще одне: мусите придбати собі лямпу, бо в нас тільки одна...

— Як лямпу? Хіба у вас нема електрики? — здивувався Парис.

— Електрики! — зчудувалася в свою чергу і пані Олена. — Та де! Німці дають електрику тільки для своїх і небагатьох вибраних. А ми світимо звичайною нафтою, яку купуємо потайки, на базарі.

Гарно виведені губи Париса скривилися від огиди.

— Неможливо, — покрутив він головою. — Жити у вічній темряві... некультурно... ні, цього я не можу... Що ж робити вечорами? Та я здурію тут... Ні, перш за все я старатимусь за електрику для себе і для панства...

— Тим краще, — згодилась п. Олена. — А то я собі очі вже зіпсувала, читаючи при каганчику. А тепер пробачте, мушу бігти до своїх трісочок, бо вже мабуть погасли.

Привітно попрощалась і вийшла, а за нею вийшли й обидва наймачі.

Опинившись на вулиці, товариш заволав у захваті:

— Але ж ладна жінка! Таки тобі щастить! Ти звернув увагу, яка шия? А які руки!..

— А яка сажа! — засміявся Парис. — А сукня! Боже, не уявляв собі, що й таке буває надягнуто на жінці.

— Ет, то дурниці! Але що вродлива, то вродлива. І до того Олена — саме для тебе. І Менелай, здається, не дуже то страшний. Напевне, не поведе військ на Львів, якщо завезеш туди Олену.

— Сказав, — нетерпляче одмахнувся Парис. — Та щоб я з нею там робив? Мені не такої жінки треба. А ти, як бачу, зовсім осхіднячився.

На другий день Парис побіг до себе в установу і розповів друзям, які теж там працювали, що йому доведеться жити без електрики, бо німці дають електрику тільки вибраним і що треба зробити якось так, щоб і він опинився серед тих вибраних.

Виявилось, що вся галицька громадка вже перейшла через це і що вони вважали справою чести для свого сприту і навіть патріотизму обійти німців і добути електрику. Моментально були написані папірці, що Парис працює вечорами, що він незамінимий робітник, що наслідки його праці будуть дуже важливі трохи не для цілого Райхскомісаріяту, — і за годину Парис, озброєний папірцями крокував на Крутий узвіз, звідти біг бігцем на Поділ, переконував інженера, підмогоричував монтера. Захекався, спітнів, прокляв у душі Київ з його горами, але, коли ввечері перевіз речі до нового приміщення, там уже ясно горіли електричні лямпочки.

— Ми вам так вдячні, — зустрів його господар. — Ніби веселіше й жити стало.

— Не веселіше, а тільки так і можливо, — повчаючи перервав його Парис. — Все це дуже просто, треба тільки вміти взятися до справи, — закінчив він, переможно дивлячись на Олену, що сиділа, схилившись над якимсь шитвом.

Та підняла одну брову, від чого обличчя її стало чарівним і лукавим, і загадково посміхнулась.

— А якби в місті зовсім зникла електрика, щоб ви робили?

— Я б утік! І одного дня не жив би в таких страшних умовах!

— А коли б мусіли? — настирливо спитала вона, раптом поважніючи.

— Не міг би! Я б пропав!

Губи її згірдливо скривились.

— Не вірю, що ви такий слабодухий.

— Але ж, пані, людина з культурними навичками не може знести такого життя.

— Поперше, це нечемно, по друге невірно, — твердо заявила вона. — За ці пореволюційні роки ми бачили тисячі культурних людей, виніжених і випещених жінок з аристократії, графинь і княгинь. Революція кинула їх з більшої висоти, з більших розкошів, менш витривалих, а вони все не хотіли гинути. Стали, як кішка, на рівні ноги, пристосовувались до життя, загартувались фізично, озброїлись волею і вижили. Мало того, виростили дітей, готуючи з них месників за себе. А ви, ви надаєте надто багато значення цивілізації. Чисто вимитий хам в чистій білизні, моднім убранні, серед найкращої обстанови все лишиться хамом. Шляхетний дух, воля до знання, уміння скрізь знайти себе, пошана до себе й інших, — ось ознаки культурної людини.

— Пробачте, пані, я розумію, що за більшовиків... — мимрив зніяковіло Парис, та вона обірвала його:

— За більшовиків ми останні п'ять років тільки й чули, що про культурність... отаку, як ваша. Підшиють червоноармійцям білі смужки під комір — культурність! Змушують дітей чистити зуби — культурність!.. Маяковський навіть вірша написав:

Товарищи, будте культурни,
Плюйте непосредственно в урни! —

продеклямувала вона зо сміхом, але Парис уже слухав її тільки наполовину. Він дивився в її палкі очі, стежив за рухами чітко вирисованих уст, відчував незламну енергію, якою віяло від усієї її істоти, і почував, як знову тремтить його серце від невидимого удару.

— Перепрошую, пані, мушу розікласти речі... Залишу вас на хвилину, — пробелькотів він і, незграбно вклонившись, вийшов у свою кімнату.

— Невже це вона? Невже це моя Олена, та, яку я стільки чекав? — снувались розбиті думки в його голові, поки він механічно розпаковував валізи і розкладав речі.

Раптом жарівка тихо, без попередження, згасла і в кімнаті настала повна темрява.

— Щоб тебе шляк трафив! — вилаяв Парис у душі монтера і, спотикаючись об розставлені валізи і натикаючись на стільці, плутаючись серед незнайомих ще меблів, вийшов у їдальню.

Олена Юр'ївна щось уважно шила, невинно спустивши очі, а Микола Іванович, господар, читав газету, закриваючись нею, і тільки час від часу якось дивно кашляв.

— В мене згасла жарівка, — безпорадно поскаржився Парис.

— Мабуть перегоріла, — спокійно обізвалась Олена. — Он, візьміть у буфеті іншу і вкрутіть. Якщо не побіжите на потяг тікати...

Парис узяв жарівку, виліз на стіл і на стілець і вкрутив її.

— Не горить, — безнадійно проголосив він.

— Значить, зіпсувалось щось, — спокійно пояснила Олена. — Он візьміть каганець. Чи може вмієте лагодити електрику?

— Та де! — махнув рукою Парис, бридливо взяв вимазаний в гас каганчик і взявся до розпаковування, боячись зробити зайвий рух, щоб каганець не згас і прислухаючись мимоволі до дивного кашлю господаря.

Перед роботою побіг знову на Поділ, але монтера вже вислали кудись і тільки обіцяли прислати його за пару днів.

У розпачі йшов увечері додому і зрадів, коли господар, якось винувато поглядаючи на Олену, запросив його перебути вечір з ними.

— Хіба не знайшли монтера? — поспитала Олена.

— Буде лиш за пару днів. Бюрократизм якийсь, — махнув рукою Парис.

— Ходімо, спробую вам допомогти, — знизала вона плечима.

— Але ж, хіба пані вміють? Я не хотів би вас утруднювати...

— Я? Та я ж закінчила електротехнікум.

(Закінчення в наст. числі)

Микола ХВИЛЬОВИЙ

АРАБЕСКИ

(Закінчення)

XIV слово

...Коли цвіркуни на далекому зруйнованому курорті починають мовчазний концерт, тоді за косою в порту горить маяк. Маяк блимає, булькає, погасає на мить, і тоді за косою в порту неможливо привабливий вогник. Тоді далеко серед морської мертвоти реве пароплав і несе людей, їхні муки і сподівання в інші краї, у виноградну даль.

— і от, поет з тієї божественно - незрівняної країни, що, як золота осінь, димить на твоїй патетичній душі, пізнав сірого чортика й тісно жив з ним, і не в сенсі банально-сентиментальної нудьги, а так, як може жити художник. Він був страшенний нахаба, але він міг тільки жевріти і то в тайзі, і то для утилізації обмеженого кола часто обмежених людей. Поет знав, як далеко відійшов запах тобілевичо-старицьких бур'янів, що прекрасно пахли після "Гайдамаків" і "Катерини", як далеко і "Тіні забутих предків", і все, що хвилювало юність, а тепер залишило тільки сірого чортика. Поет знав, що в історії народів у його божественно-незрівняній країні, що, як золота осінь, димить на твоїй патетичній душі, принаймні на першу півсотню літ відведено силою рабської психіки тільки два рядки і то петитом; і на ці два рядки ніхто й ніколи (аж поки пройде півсотні літ!) не зверне уваги. І поет,

що крізь огонь своеї інтуїції побачить нові береги, загине, як Катерина на глухій дорозі невідомости.

...Тоді біжить коник моеї фантазії по першій сніговій дорозі, і летять від його копит діяманти сніжинок. У далекому борі, що ледве маячить, дід мороз трусить білою бородою, і якась фантасмагорія навкруги. Під столом сидить кішечка і муркотить про радість морозного дня. Над оселею здіймаються димки і пливуть у тихе голубе небо. І ніхто не розкаже мені: що це?

. . . .

Степова оселя й дальні виноградники — усе потопало в мовчазному концерті цвіркунів. Стояли похмурі хмари, і десь традиційно глухо билось і грало з берегами сіре туманне море. Природа, цей незрівняний художник, шукала цієї ночі химерного жанру. У кожнім шелесті й тремтінні приморської сиротливої флори я відчував напружену боротьбу за майбутнього прекрасного Рафаеля. Вмирала стара форма, як лицарство, як запорожці. По таємних лабіринтах мистецтва мчав вітер із незнаного краю.

...І жили в тій оселі, що її звали по циркулярах куртортом, люди, собаки, коти та інші тварини. Чим годували котів чи то собак, я напевне не знаю. Але людей годували дохлою гнилою рибою, трохи некращими яйцями й такими ж сосисками. Все це привозили з нудного провінційного міста.

За тих днів, коли до столу подавали (висловлюючись канцелярською мовою) вищезгадане, за тих днів зчинявся бунт. Бунтували пролетарі, службовці й навіть комунари. Тоді комунарів збирали й говорили:

— Вам бунтувати не можна, бо ви — комунари, будівничі нової держави, а курорт, як вам відомо, державний.

Комунари хвилювались, але вони знали, що їм бунтувати не можна, а можна говорити іншим "халатникам" (хворі), що курорт дуже гарний і коли риба гнила, то це — помилка, бо вона зовсім не гнила.

І комунари розпинались і доказували, бо вони знали, що таке дисципліна і що таке для всесвітньої революції ця неприємна деталь, коли ми стоїмо напередодні. Тільки один написав щось у центральну пресу, після чого стало багато краще, бо вже не подавали гнилої риби, а подавали гнилі сосиски.

Проте не зайвим буде зупинитись і на цій деталі: нудне провінційне місто, на жаль, лежало далеко від степової оселі, що по циркулярах називалась курортом. Отже, підтримуючи інтереси свого населення, курортна адміністрація організувала на своїй території непоганий буфет. Коли халатники були незадоволені обідом, вони мали цілковите право піти до буфету й узяти там те, що їм було потрібне. Дешевка тут була надзвичайна: коли, припустім, десь пачка цигарок коштувала сімнадцять копійок, то тут брали всього (за таку ж таки пачку) тридцять п'ять. Те саме і з іншими продуктами.

. . . .

Тоді в мовчазнім концерті цвіркунів я бачив жінку. Її звали панна .... не пам'ятаю добре — хай буде за Винниченком: панна Мара. Вона виходила, коли йшли з вечері халатники, до виноградників, де кінчається степ і починається море, і думала. Панна Мара думала про те, що вона — жінка-лікар, прийшла сюди за три червінці за вісімнадцять годин праці, але вона ніколи не почула ласкавого слова від своїх пацієнтів, бо вона була трохи крива і з звичайним сірим обличчям, що ніколи не зупиняє. Вона дивувалась, чому хворі незадоволені гнилою рибою, бо ж гнилу рибу подають не кожного дня, а вона добре знає, як важко відбудувати той курорт, що зазнав великих пертурбацій за часів громадянської війни. Правда, є багато неприємних явищ, і їх легко усунути, висловлюючись газетною мовою, але для цього бунтувати не треба, особливо комунарам (вона зовсім позапартійна!), бо про це напишуть письменники в різних газетах та журналах.

Але панна Мара думала й про те, якби гарно йти в цей вечір, коли цвіркуни починають свій химерний концерт, а недалеко рокотить море, з гарною людиною, що буде її нареченим. Вона була за цих хвилин безмежно сентиментальною й вона трошки плакала.

Море традиційно глухо билось у береги, і тоді за виноградниками зливалися в єдину гармонію і море, і нічний степ, і одинока оселя серед пустелі.

Панна Мара йшла до курзалі, сідала там біля шахматистів, дивилася. Але ніхто на неї не звертав уваги й ніхто не хотів покохати панну Мару, бо такий уже жорстокий закон природи.

..."Мила мамусю! Яке хороше життя, який божественний запах навкруги мене. Тут море таке надзвичайне і тут такі мислі, наче я не звичайний рядовий лікар, якого ніхто не знає і який нікому, за винятком хворих, непотрібний, а якийсь Персі-Біш Шеллі, що про нього я мріяла колись у своїй студентській кімнатці. Увечері я йду до моря, дивлюся в сині краї й думаю: відтіля буря принесла уламки кайори й тіло Шеллі, а тут, на піщаному березі, його наречена вихопила з вогню його прекрасне серце. Ти, мамусю, будь ласка, не читай нікому мого листа, бо цим ти зробиш мені багато неприємного. Прошу я тебе також ніколи, ніколи не згадувати в своїх листах Стефана, бо я й досі не можу прийти в себе. Ах, як він насміявся наді мною! Але я йому простила, я йому все простила. Ти, як жінка, повіриш мені, бо знаєш, що нема меж тій любові, що її носимо ми. Я пізнала цю любов і я щаслива. Нехай фігляри й скептики "возводять в канон" бездушний американізм, але людини вони все одно не перероблять. Ах, мамусю! Яке прекрасне життя, який божественний запах навкруги мене, як чудово пахне одвічне море, яка даль за темними виноградниками, що так тривожать мою душу цієї химерної південної ночі."

. . . .

...Коли цвіркуни на далекому зруйнованому курорті починають мовчазний концерт, тоді за косою в порту горить маяк. Маяк блимає, булькає, погасає на мить, і знову за косою в порту неможливий морський вогник. Тоді далеко серед морської мертвоти реве пароплав і несе людей, їхні муки й сподівання в інші краї, у виноградну даль.

— ...Товаришко Маро, ще раз і ще раз: воїсти-

ну прекрасне життя. І, коли я умру й на моїй могилі ви положите пучок чебрецю — знайте: я воскрес.

І знайте: біля тієї кринці, що в ній, як у верцадлі, ввесь світ, давно вже стою я, і на моїй душі таке тихе, таке світле й прозоре озерце, що я відчуваю себе Господом-Богом. Товаришко Маро, схиліть свою голову на мої груди і знайте: я ваш друг.

...Маяк блимає, булькає, погасає на мить, і знову в порту неможливий морський вогник. Праворуч — море, далі — виноградники й моя мука за пароплавом — у виноградну даль.

Тихо. Тільки одвічні цвіркуни плетуть легенду із далі первісних віків, і нема їй ні кінця, ні краю. Тоді зникають і дороги в диких половецьких краях.

Літо тисяча дев'ятсот двадцять-четвертого року. — Головний лікар читав сьогодні лекцію про душу. Це характерно: про душу. Народу було досить, майже всі халатники.

Цікавились усі й особливо комунари. Справді, що може сказати спец про душу?

І от, коли головний лікар скінчив, один несміливий голос запитав:

— А дозвольте, товаришу професоре, спитати вас, що появилось раніш: мисль чи слово?

Лікар, що мусів сказати не те, що хотів сказати, крутнувся:

— А ви як думаєте?

— Скажіть, як ви думаєте, — уперто сказав комунар.

— Я думаю, — головний лікар проковтнув слово й кинув:

— Я думаю — мисль.

— Тоді дозвольте й мені слово, — і комунар поліз на трибуну.

Він говорив довго, уперто. Він говорив так весело, що майже всі поснули. Комунар був добрим книжником, бо вчився він у партшколі й не міг не знати, як на це питання дивиться товариш Богданов.

І, коли б спец не прийшов у себе після першої й не зовсім вдалої вилазки і, набравшись нахабства, не зупинив промовця, промовець, мабуть, і досі розмахував би руками.

Спец:

— Зупиніться, будь ласка. Ми з вами ніколи не договоримося, бо це аналогічно цьому: що раніш появилось — курка чи яйце.

— Звичайно, курка, — вирвалось з мовчазної авдиторії (жіночий голос), бо курка...

— Ну, ну, що ж таке курка, — єхидно запитав спец — слово чи мисль?

— Ви, товаришу професоре, застали нас зовсім непідготовленими, — скрикнув жіночий голос. — Треба було попередити комгурток.

Тоді головний лікар зняв окуляри і сказав, що лекцію скінчено і що халатники можуть розходитись. Щождо того, що раніш появилось — мисль чи слово, даному зібранню нема ніякого діла, бо хворим заборонено хвилюватись, і потім останні наукові дані недвозначно натякають: раніш появилась мисль.

Отже мораль: раніш появилось не слово і не мисль, а гнила риба, бо лекцію про душу було розраховано спеціяльно на заспокоєння нервів, які розтривожено було вищезазначеною морською твариною.

....

Повз одинокої оселі, що біля моря, іде залізниця — тупик. І на тупику, коли вийдеш увечері слухати, як припливає море, бачиш зруйновані вагони, розірвані снаряди, бачиш руїну.

То пройшла махновщина і зникла в степовій тирсі, як згадка про дику татарву. Увечері, коли на малому лимані кричать чайки й десь важко сідають баклани, над морем стоїть чіткий місяць і грає срібними веслами на поверхні синьої води. На березі, як хрусталь, медуза. Кажуть: медуза горить, коли йде зграями. І це, як древнє сказання. Тоді в пустельному кутку приморської полоси рибалки підводять чайму над кайорою, беруть невід і йдуть у море.

Міцнішає вітер. Вітер із моря. У порту проревів пароплав, але враз змовк: він сьогодні не вийде за хвильоріз, бо збирається на ніч не абияка буря. Кайора метнулася на обрії й раптом зникла. Тоді з одинокої рибальської хати вийшла мати й дивилася в море. І підійшла до неї ще молода жінка, і вони довго стояли на березі.

....

І сьогодні море казиться, і казяться піщані береги в хуртовині камінців, але це останній шквал. Даль жене табуни: вал, вали і гребні хвиль розкидають бісер. Сходить сонце. І одинокий рибацький посьолок зустрічає його золотих вершників тишею.

На якорі кайора. Вона плавко колисається. Але вже скоро вщухне вітер, над морем стане мертвий зиб. Тоді вщухнуть і береги. На камінцях буде муркотіти море. Чайки полинуть на болота, і стане велика морська пустеля.

II.

І от уранці Бригіта була на узліссі й там рвала проліски. Бригіті було щось біля шістнадцятьох. Вона рвала проліски й дивилась на них. Потім вона пішла до батька. Це було в тому лісі, де її батько був лісником.

У цей час біля хати з шумом зупинилась кавалькада. То приїхав молодий граф. Він був, як казковий лицар, і одяг йому було всипано діямантами. На кашкеті, збоку, біля фазанового пера, стояв великий рубін. Молодий граф грав тростинкою. Кінь його раз-у-раз хропів і переступав з ноги на ногу. Це був породистий англійський жеребець з агатом на лобі. Бригіта винесла кухоль криничної води й подала молодому графові. Той подивився на неї, сильно вдарив коня, так що кінь знявся на диби, і сказав, що Бригіта, як мавка. Всі зареготали, Бригіта почервоніла. Кавалькада поскакала далі.

Був весняний вечір; за лісом, в оселі, скликали до вечірні. Бригіта вийшла з хати, взяла пойнтера Мілорда й пішла у глуш.

Там вона знову зустріла графа. Він зліз із коня, погладив пойнтера й підійшов до Бригіти.

Він притиснув її до своїх грудей і скрикнув. Бригіта не перелякалась і тільки зідхнула глибоко.

Молодий граф схопив її й положив на свого коня. Потім вони поскакали по лісових доріжках.

За годину граф був у своєму маєтку. Він узяв Бригіту за руку й повів її до себе. Там він сказав їй, що вона звідсіль уже ніколи не піде.

Бригіта вирвала руку й стала серед кімнати.

— Графе, — сказала вона, — я виросла в лісі. Пустіть мене.

Граф став її умовляти, але вона його не слухала. Тоді він пообіцяв їй, що примусить її силою. Бригіта підскочила до вікна й вискочила на веранду. Граф свиснув; зграя борзяків кинулась за Бригітою, але її вже не було.

Вона прибігла до своєї лісової хатки й нічого не сказала батькові. Цілу ніч вона думала про графа. А вранці по слідах копит вона сама пішла до грфського маєтку. — От!

І от моїм арабескам несподіваний finis. Навколо тиша. Тільки зрідка постріли вартових, тільки зрідка прошелестять підошви незнайомих людей. Люди йдуть і зникають, мов безшумні шуми моїх строкатих аналогій і асоціяцій. Город спить. Над ратушею даль божевільно далекого неба. І нерозгаданий зоряний Фіфлеєм стоїть у квадрильйонах віків таємною загадкою. Мовчки бавляться люкси своїм світлом — білим до різі в очах, і ховаються по темних кутках луни трамвайних ударів. Мовчазно стоїть нічний город, стоять заулки, під'їзди й усе, що тут, на землі, загубилося в хаосі планетарного руху й тільки ледве-ледве блищить у свідомості. І здається: це химерний Сатурн біжить у телескопі, і біжать його кільця й десять дальніх супутників.

Моїм арабескам — finis. І герої, і події, і пригоди, що їх зовсім не було, здається, ідуть і вже ніколи-ніколи не прийдуть. І ніколи я не повернусь до своїх арабесок, щоб мучити себе над кожною крапкою. І вже ніколи не промчаться феєрферки гіперболізму крізь темряву буденщини, і не спалахне вогнецвіт моєї фантазії: на рік буває тільки одна ніч — на Івана Купала — коли в зачарованому колі жевріє жемчуг химерної папороти.

Моїм арабескам — finis. Але я не тоскую. Я ще раз пізнав силу безсмертнього слова, і воно перетворилось у мені. І з океану варіяцій я випливаю, м'ятежний і радісний, до нових невідомих берегів.

— О, Маріям! Хіба не коштовні крупинки золотих камчатських розсипин хочу я вихопити з бурі емоційних вибухів?

Моїм арабескам — finis. Тоді Стерн, Гоголь, Дікенс, Гофман, Свіфт ідуть теж від мене, і вже маячать їхні романтичні постаті, як голубі диліжанси на шляхах моєї безумної подорожі.

Так сказав Теодор: це радість бунту проти логіки. Я такий же химерний, як Сатурн у телескопі в хаосі плянетарного руху. Я — щасливий, о, Маріям! Який орган так божественно звучить у кожному нерві моєї істоти? Кому там співають славу?

Це тобі, моє синє вечірнє місто з легенд Шехерезади. Це ж з тобою я розмовляв по заході сонця, коли треба було знайти слово.

— О, Маріям! Ти — жінка й ти пізнаєш радість моєї пісні про синій вечірній город.

...Тихий вечір. Синій вечірній город. Азія. І я цього тут не бачу: ні проституток, ні чорної біржі, ні старців, ні бруду. Я бачу: ідуть квакери — не ті, XVII віку, а ці, ісповідники світла, громадяни щасливої країни. І я вірю, я безумно вірю: це — не квадратура кола, це — істина, що буде на моєму сентиментальному серці. І тоді в молитовному екстазі я дивлюся, як мільйон разів дивився, у далекий димок на курган, де скликає муедзин до загірньої Мекки.

Синій вечірній город. Азія. І мені, Сатурнові, не божеству, що біжить у телескопі, коли темна зоряна ніч нависла над обсерваторією, мені радісно сказати, що тут увесь я: із своєю мукою, із своїм "знаю", із своїми трьома кільцями: віра, надія, любов. Синій вечір. Синій вечірній город. Азія.

Але на сучасність я дивлюсь крізь призму Шехерезади. Liberum arbitrum. Для епохи великого ренесансу характерним буде тихий азіятський город — без проституток, без чорної біржі, без бруду. І душевна дисгармонія буде тоді легенький вир під водяними ліліями, коли човен без весел несе не несе, а комиші стоять на кордоні зелених лук і прислухаються.

Для епохи великого ренесансу буде характерним строката весна й плебеїв Великдень. Тоді підуть тисячі громадян на площу, а потім підуть карнавалом на аеродром. І цей строкатий колір б'є мені в вічі, мов чітка червона пляма, що від слова "ярмарок".

О, Маріям, я безмежно щасливий. Тільки тепер не забрудню твоєї родинки, що впала на твоє слонове рамено.

Так сказав Теодор!

Тоді пройшла слава про синій вечірній город. Азія. Тоді пішли громадяни не в академічні колізеї, де йшла нудота декадансу, де тисячі анемічних надломлених людей дивилися на бутафорію минулої епохи, а пішли до цирку, на футбольне поле, у спортові клюби. І були ще клюби ділового будня і клюби наук.

— ...Мат королю! Я вам готовий дати форою й ферзя, але й тоді я вийду переможцем. Бо й великий маестро Капабланка не міг перемогти модерніста Реті.

...Моїм арабескам — finis. І тобі, синє вечірнє місто, надхненно співаю славу. І йдуть, і пливуть квартали, а за ними трамваї й густий присмерк.

Сторожкий дзвін. Бігають вогники — такі химерні, мов фіолетово-рожеві ліхтарики в ресторані японських куртизанок. Над площею стоїть прожектор і вперто розглядає строкаті вітрини державних крамниць. Іду. Раптом падає під ноги різнокольорова рекляма, і я згадую чарівний ліхтар, що в забутій школі мого дитинства демонстрував на стіні картини. Це — не кіно, це — примітив, але я його ніколи не зрівняю з кіном, бо тоді була надзвичайна вражливість і таке миле й симпатичне дитинство.

— Іду. Синій вечірній город. Азія. Б'є годинник. Іду.

А за мною прожектор, трамвайні ліхтарики, тротуарні світлові плякати й мільйон інших дрібниць. І все це мчиться в химерному колі асоціяцій і пливе, мов Сатурн у телескопі, коли темна зоряна ніч нависла над обсерваторією і все, що тут, на землі, загубилось у хаосі планетарного руху й тільки ледве-ледве блищить у свідомості.

...Іду. Синій вечірній город. Азія. Б'є годинник. Іду.

Повний текст "Арабесок" передруковано з книги: М. Хвильовий, Етюди, ДВУ, 1927.

Віталій БЕНДЕР

Мовчазний Мустафа

(З недрукованої збірки "Дими донецькі")

Насправді він звався Юсупом. Цей мовчазний татарчук, прийшовши до школи із своїм батьком, що в пошуках долі загнався з родиною з рідної Казані аж на Донеччину, виглядав, як молоденька, запольована серна. Однією рукою тримався за батькову штанину, а другою мняв два зошити, згорнуті трубкою. Довкруги нього линула незрозуміла говірка, здіймався дитячий вереск, мимо шмигали, як дикі коти, школярі, а він стояв наляканий і самими очима ніби говорив: "Нащо мене сюди привели?"

Коли старший Мухудтінов пішов до канцелярії, лишивши сина в коридорі самого, татарчука оточили школярі, його ровесники. Насупленими поглядами вони притиснули його до стіни, ніби готуючись до розправи.

— Татарин! — раптом зачудовано викрикнув один хлопчисько. — Татарин! — і, склавши кінець поли свого піджака у свиняче вухо, дразливо замахав ним перед стероризованим Юсупом.

Татарчук тремтів. Його очі дрібненько витанцьовували в орбітах, крутилися на всі боки. Зіщулившись, він переводив свій скосуватий зір з одного школяра на іншого і на всьому його обличчі, окрім страху, виднілося глибоке незрозуміння ворожости юрби дітей до себе, так ніби хотів сказати: "Що ж я вам зробив?" Сантиметр за сантиметром діти протискувалися до нього, шарпали його за пальто, а хтось навіть вирвав з рук зошити.

— Татарин! Татарська морда! — здіймалося до стелі коридору.

Юсуп улип до стіни і тремтів. Струшувався від шарпання десятка рук, не роблячи ніякого спротиву.

З канцелярії вийшла вчителька разом з Юсуповим батьком і юрба хлоп'ят розсипалася по коридорі. Вчителька підійшла до хлопця і, усміхаючись, поляскала його по-материнському в плече, Щось говорила до нього, але він байдуже дивився на неї, ніби не міг вичути теплоти тону її голосу. Ніби хотів сказати: "Відстаньте вже від мене, я ж ні в чому невинний..."

Це був Юсупів перший день у школі, перший день в безпосередньому оточенні чужих для нього людей. З цього дня почалися для нього тяжкі школярські тортури. Він приходив до школи дуже рано; сідав за парту і сидів за нею до кінця лекцій. Ніколи не виходив на перерву. Завжди лишався на своєму місці і мовчки дивився на малих халамидників, що гасали по партах, билися, кричали, качалися по підлозі.

Ніколи не сміявся. Ніколи не говорив, бо не вмів говорити чужою для нього мовою. Ніхто з хлоп'ят ним не цікавився, не намагався хоч би жестами запросити його до якоїсь гри, ніхто ніколи не протягнув йому дружньої дитячої руки. Пригадували його тоді, коли хотіли над ним познущатися... позбиткуватися. Тоді викрадали його шапку, плювали в неї, або скидали з вішака його пальто і товклися по ньому заболоченими черевиками. Відбирали в нього хліб, цукерки, іншу поживу, що йому готувала його мати, вродлива, стрункa татарка. І ніколи він не протестував, і ніколи не підняв руки на свій захист. Завжди мовчав. Лише одного разу, коли його сусід для розваги смикнув його за волосся, Юсуп скрикнув. Зойкнув. Вся кляса реготала з цього приводу на протязі всієї перерви.

Балуючись на перервах, хлоп'ята спричинювали збитки: ламали електричного вимикача, вибивали шиби у вікнах, обляпували стіни чорнилом. І коли вчителька шукала винуватця, всі показували пальцем на Юсупа:

— Він!

Вчителька сердито виговорювала йому, але пригадавши, що він нічого не розуміє, писала до його батька листи і передавала їх іншими школярами. Тоді Мухудтінов-батько приходив до школи, розмовляв із вчителькою, а опісля, взявши Юсупа за руку, відводив його поодалік від школи і поміж деревами давав йому батьківського прочухана. Його цікаві однокласники завжди в таких випадках підкрадалися до дерев і вдоволено спостерігали за цією повчаючою процедурою. І завжди помічали, що й тут Юсуп лишався мовчазним. Не виривався від батька, не просився в нього, а податливо отримував незаслужену кару.

Минали дні. Місяць за місяцем линули над до-

нецькими курганами. Розтали сніги й зазеленіли пагорби. На вулицях юрби дітей сперечалися, граючи в цурки. Цілі загони дітвори ганяли по алеях опуку, втопали у своїх дитячих зацікавленнях. Лише Юсуп, самітній і всіма забутий, виходив з хати, тихою ходою йшов повз дощані паркани, завжди оглядаючись, чи бува хтось не крадеться за ним з каменем у руках. Сідав на купу старих стойок і журним поглядом стежив за розперезаністю своїх ровесників. В його очах у такі моменти було стільки туги, скільки самоти, скільки її може випромінити на чужині молоде добре серце. Деколи в ньому прокидалася сміливість. Тоді він намагався наблизитись до якогось гурту хлоп'ят, щоб хоч зблизька подивитися на їхні витівки. Але при його наближенні над гуртом здіймався крик: "Татарин!", свист, гулюкання і Юсуп, мовчазний і зажурений, вертався до стойок. Малий татарський хлопець усе більше й більше замикався в собі, але лишався добрим, терпеливим, немов би ненависть ніколи не було властивою його далекому племені...

Мустафою його прозвали після того, як у місцевому кінотеатрі відшумів кінобойовик "Путьовка в жизнь", у якому урка Мустафа, татарин, був виведений неперевершеним героєм блатного світу. З того часу ставлення до Юсупа помітно змінилося. Його вже не тягали за вуха в клясі, не стріляли гумою в його потилицю. Немов би боялися, що за цього татарчука може заступитися привид Мустафи з екрану, того відірвиголови, що своїми босяцькими ділами виповнив фантазію малих шахтарчуків. І Юсупа-Мустафу залишили в спокої.

З іменем "Мустафа" Юсуп звикся скоро, бо це було ім'я його діда, ім'я друзів батька, що залишилися в далекій Казані. І він сприйняв його, як своє власне ім'я. Лише не міг зрозуміти, чому з цим "перехрещенням" наступила така зміна у ставленні до нього місцевих дітей. Цей маленький чужинець уже був звик до вічного кепкування над собою; його свідомість уже було перемогло почуття меншевартости. Деколи своїми добрими очима вдивлявся у хлоп'ят, немов би хотів спитати їх про причину цієї зміни. У його очах крилося багато запитів. Багато він хотів знати, багато почути, але не володів мовою.

Так Мустафа поволі почав перевтілюватися. Коли забував чорнильницю вдома, сміливо вмочав перо у чорнильницю на задній парті, чого ніколи не робив раніше. Почав виходити з кляси, змішуватися в ігрищах з однокласниками — почав Мустафа смілішати. А одного разу під час звичайного дрібного дитячого непорозуміння зацідив кулаком в уста свого противника, розсік їх і цим ще збільшив повагу до себе з боку дітваків. Тепер кличка "Мустафа" визначала його не лише як татарина, а й як зухвальця.

Справжнім німим богом дитячого світу він став так. Якось на великій перерві на шкільну площу увігнався худий, коростявий пес. Жадібно підібрав кілька шкуринок хліба і залащився перед пухеньким хлопцем. Цей збридливо чвиркнув на нього і садонув носком собаці під ребра. Пес заскавулив і відбіг на кілька метрів, ставши, щоб зализати болюче місце. Це скавуління звернуло на себе увагу інших школярів. У їхніх руках появилися камінці і, утворивши з себе велике півколо, вони почали наступати на пса, припираючи його до високої бетонової стіни. Град каміння летів на його коростяву шкіру, збивав її до крови. Пес немилосердно скавулів, крутився на місці, як дзиґа, падав болючими місцями на землю, ставав на задні лапи, немов би просив пощади. Але у відповідь з молодечих легень виривалося дике гулюкання і летіло каміння...

І тут появився Мустафа. У його очах палали хижі вогні, з них сипалися злющі іскри. Він щось залепетав по татарському, а тоді з кулаками накинувся на цих малих безсердечних карателів. Збивав їх з ніг, розбивав їм носи, але годі було йому справитися з цілою зграєю. Тоді, не зважаючи на каміння, він підбіг до пса і дивно — неборака навіть не втікав від нього, а чекав, як на рятівника. Підбігши до собаки, Мустафа став на коліна і закрив її своїм тілом. Ще кілька каміців упали на його спину й голову і враз дітвора оніміла. Застигла з подиву. Була вражена. Не одне діточе черстве серце в той момент перемогла людяність цього маленького чужинця.

З цього часу Мустафа став безсумнівним авторитетом. Школярі його поважали, вважали за честь для себе, коли він причалював до їхнього, а не до іншого гурту. Але говорити не вмів. Майже нічого. Лише знав кілька слів першої потреби і все. Здебільша розмовляв жестами.

І одного погожого дня, внедовзі перед літніми вакаціями, над шахтарським виселком пролунала тривога шахтних гудків. У шахті обвал!

Заревли сирени рятівничих станцій. Вулицями промчалися рятівничі червоні авта. Шахтарські жінки й діти потоками повалили на шахту. Школярі залишили парти, бігли навипередки до копра. Біг і Мустафа. Він ще не знав, що саме трапилося, але чув інстинктом, що сталося щось страшне, щось неймовірне. Відчував, що в тій шахтній чорній дірі, у яку кожного ранку опускався батько, скоїлось велике нещастя...

На шахтному подвір'ї море голів. Плач, викрики, благання, прокльони. Довгою колоною стояли авта швидкої допомоги з цієї та інших шахт. Чекали на видачу потерпілих. І коли перших ушкоджених винесли з кліті, чорних, мокрих від крови, натовп кинувся до нош. Ті, що впізнавали своїх чоловіків і батьків, хапалися за них, витирали кров, плакали від радости, що залишилися живі, а далі хай буде, як буде. Інші жінки дипитувалися цих щасливців про долю своїх чоловіків, чи не бачили їх, як вони там, живі чи мертві?

Малий Мустафа з широко відкритим ротом підбігав до кожних нош, але його батька не було. Виходили з кліті неушкоджені, обнімалися з дру-

жинами й дітьми, а його батько не показувався. Він бігав від авта до авта, заглядав до середини, щоб певно переконатися, чи не прогавив видачу свого батька, але його ніде не було...

Минали години... Все рідше й рідше видавали з підземелля потерпілих, меншав натовп на подвір'ї. Мустафа вибіг на естакаду, підбіг до самого ствола, прохаюче-ніжно поглянув на клітьового, наче б хотів спитати: "А де ж мій батько?" Але клітьовий його не зрозумів, навіть не помітив його. А йому так хотілося в цей момент говорити мовою своїх друзів, оцих галасливих людей, щоб спитати в них за виясненням: "Де мій батько?"

Надвечір шахта опустіла. Якийсь час стояли з п'ятеро жінок, схлипуючи, поглядаючи на кожний підйом кліті. Згодом і вони відійшли. Тепер лише підйомна машина весело чмихала парою та рокотіли колеса на високому копрі, видзвонюючи байдужістю до шахтарської трагедії.

Посеред подвір'я стояв одинокий, покинутий, мовчазний Мустафа, з поглядом, скерованим на кліть. Деколи він оглядався довкруги, щулився від наступаючих сутінків і знову вдивлявся на вібруючі канати. "Як же це так? Всіх видали, а де ж мій батько?"

Вже й потемніло добре. Вже й ліхтарі на естакадах загорілися, а він стояв на одному місці застиглий, одубілий. Отямився, як старий сторож, суворий і випивший, підійшов ззаду і злісно пхнув його в плече:

— Чого шляєшся тут по ночах, га? Під паровоз хочеш попасти, нечиста сила!

І йшов Мустафа поволі додому, до матері, що лежала хвора в ліжку. Йшов безшумно. Лише на сяйві ліхтарів на його обличчі блищали сльози, що стікали з його добрих очей. Тяжко сказати, чого саме він плакав. Чи із байдужости до нього оцих чужих людей, чи можливо відчував, що його батько вже ніколи не повернеться з шахти. Бо під землею, глибоко-глибоко, тіло його батька загубилося в тоннах вугілля, що прорвалося потоком із пливучої лави. Розчавлене, мертве тіло...

Ішов Мустафа і ронив сльози. Лише ронив. Не хлипав, не згикував, не ридав. Кажуть, що ніби східні племена вголос не плачуть. Можливо. Але не всі ті на цім світі, що вголос плачуть, насправді страждають...

СУЧАСНА ПОЕЗІЯ В УКРАЇНІ

Іван ВИРГАН

СЕРЕД СТЕПУ

От він, степ — хвилясте сизе коло,
А над ним опона голуба,
І ніде — ні балки, ні горба,
Ні гайка і ні струмка навколо.
Тільки сонце з висоти пече,
Тільки вітер понад низом віє
Та пшениця навкруги леліє,
Колоски безперестанно тче...

Часом десь на обрії могила
Шапкою майне в далечині,
Часом баба кам'яна з пашні
Край дороги вигляне похила;
Блисне чайка — милий серцю птах! —
Злине в небо вітряне, гаряче,
Покигиче угорі, поплаче
І, як грудка, упаде на шлях.

Путь моя лежить між пшеницями,
Рівна, як натягнена струна,
І, здається, обома кінцями
Просто в синь угониться вона.
Вздовж путі малесенькі дубочки,
Ледь помітні, в пилюзі стирчать,
Напинають утлі холодочки,
Журно, журно листям шелестять.

Де їм поховатися від сонця?
Де од вітру подіватись їм?
Відкіля чекати оборонця
В цім краю суворім степовім?
Кожний би сховався сам під себе,
Та такого в світі не бува!
Не бува, а їм же жити треба,
На життя і в них же є права!..

"У високім небі — ні хмаринки..." —
Жайворінки їм відповіли.
"У глибокім ґрунті — ні краплинки!" —
Ховрахи їм смутку додали.

Ще смутніш, іще жалкіш, як досі,
Зашептались деревця в тривозі,
В безпораднім розпачі своїм.
Це тепер погибель їм усім —
Нагла смерть при степовій дорозі...

Ну, а чим же я поміг дубкам?
Що сказав сердешним малюкам?
Чи наплів, що скоро, мов, учені
Хмар фабричних їм пришлють сюди?
Чи збрехав, що сам для них у жмені
Наношу аж із Дніпра води.
Всіх полию і всім понапинаю
Із свого плаща їм холодки?
Чи промовив з болем: "Я не знаю,
Як вам бути, бідниї дубки!"?

Ні, я так сказав: — Легкої долі
Поперва не ждіть ви в цьому полі!
Буде сонце вас пекти згори,
Знизу вас палитимуть вітри!
Правду вам сказали жайворінки,
Що в високім небі — ні хмаринки,
І не ждіть ви, покищо, дарма
Ні дощу, ні холодку із неба,
Сподіватися, чого нема,
Ждати неможливого — не треба!
Але вам збрехали ховрахи,
Тії — ваші й наші вороги.
Знають, попідноситеся вгору,
Розпросторите своє гілля —
І вони пропали: всі жилля,
Кожну їхню купину і нору
Назавжди покриють холодки,
А вони ж відомі мерзляки!..
Є вода у ґрунті! Безумовно,
В рінявих шарах її там повно!
Запускайте корені в глибінь,
Аж над саму вододайну рінь!
І не гніться до землі як лози,
Вище голови, буйніш чуби!
На погане дерево і кози
Часом скачуть, ну а ви ж — дуби!

Я ось теж од спраги й спеки гину,
Губи шерхнуть; облупився ніс,

Олекса ПОВСТЕНКО

Трисвятительська (Василівська) церква

(До 20-ліття знищення).

Зруйнована більшовиками в 1935 р. Трисвятительська церква була розташована на високому мальовничому горбі, де колись (у X ст., ще до хрещення Руси) кн. Володимир Великий, зміцнюючи на початку свого князювання поганську віру, поставив тут "куміри", про які читаємо в літописі: "И нача княжити Володимеръ въ кыевѣ единъ и постави кумиры на холму внѣ двора теремнаго: Перуна древяна, а главу его сребрену, а усъ златъ и Хърса, Дажьбога, и Стрибога и Сьмарьгла и Мокошь"... (П.С.Р.Л. 1. 34).

Далі літописець говорить, що після хрещення Руси, князь Володимир "повелѣ рубити церкви и поставляти по мѣстамъ, идеже стояху кумиры, и постави церковь святого Василья на холмѣ, идеже стояше кумиръ Перунъ и прочии". Ідолів стягнули Боричевим узвозом до Дніпра і скинули у воду, а на їх місці вел. кн. Володимир збудував в ім'я свого янгола церкву св. Василія (християнське ім'я Володимира було Василій).

Ця перша з церков, збудованих у Києві вел. кн. Воломимиром, була очевидно дерев'яна, бо з літописних джерел відомо, що: "и постави церковь святаго Василья", або як у Воскресенському списку сказано ще виразніше: "и се рѣкь повѣлѣ рубити церковь святаго Василья". Такі вирази як "постави" і "рубити" доводять, що церква була споруджена з дерева, бо про кам'яні церкви літопис говорить "созда" або "заложи".

Пізніша історія цієї церкви мало відома; вважають, що незабаром на її місці вел. кн. Володимир збудував кам'яну церкву Василя. Можливо, що її будували ті самі майстри, які спорудили і Десятинну церкву. Очевидно вона проіснувала до кінця XII ст., якщо не згоріла ще раніш підчас численних пожеж "Гори", (правдоподібно р. 1017).

Наприкінці XII ст. у межах старокиївського міста були споруджені дві церкви в ім'я св. Василя: одна — сином основоположниці Кирилівського манастиря — Святославом Всеволодичем р. 1184: "священа бысть церквы св. Василья, яже стоитъ въ Киевѣ на Велицемъ дворѣ" (Іпат. літ.), а друга, споруджена Рюриком Ростиславичем р. 1198: "созда Великій князь Рюрикъ церковь святаго Василія вь Кыевѣ, на новомъ дворѣ" (Іпат. літ.). Котра ж з цих церков могла зберегтись до наших часів? Більшість дослідників вважає, що Трисвятительська церква була тою (колись Василівською), яку побудував на "Велицемъ" (отже Ярославовім) дворі князь Святослав Всеволодович. Тільки чи стояла вона на місці первісної Володимирової Василівської церкви? Якщо ні, то в усякому разі назва її була пов'язана з первісною Володимировою церквою, а стояла вона, як і та попередня, на Перуновому горбі.

Року 1240, як гадають, Василівська церква була зруйнована татарами. У своїх спогадах, описуючи Київ з 1646 р., пише про неї французький інженер Боплан, що вона мала стіни, зруйновані до вікон, що зовні на стінах він бачив рельєфні грецькі написи, а всередині церкви, у руїнах — гробниці багатьох українських князів. Але тут він, очевидно, переплутав її з Десятинною церквою, бо різьблених грецьких написів на стінах і, особливо, гробниць князів, в усякому разі на той час у Василівській церкві не було.



Вигляд на Трисвятительську церкву з боку Михайлівського манастиря. Фото 1934 року.

В XVI столітті Василівська церква була переіменована во ім'я трьох святителів: Василія Великого, Григорія Богослова та Іоанна Златоустого, на Трисвятительську. З року 1573 маємо відомості, що вона була у віданні якогось попа Філіпа Одонія і була на цей час уже спустошена. У першій половині XVII ст. церква потребувала вже чимало ремонту. Року 1639 митрополит Петро Могила, вважаючи, що цю церкву збудував сам вел. кн. Володимир, доручив ігуменові Київського Братського манастиря, Леонтієві Бронкевичеві, відновити її.

Очевидно роботи по відновленню церкви було досить багато, бо ігумен Бронкевич, як довідуємося з його "челобитної", до московського царя Міхаіла Феодоровіча мусів просити від нього допомоги грішми, зазначаю-

---

Вдалині побачив був долину,
Свою річку і блакитний ліс.
Думав — і нап'юсь, і відпочину,
Аж воно!.. — І та вода звабна,
І оті принадливі дерева,
Та й сама долина — тільки млева,
Споконвічна степова мана!

А проте — в оцім степу суворім
Десь оазис асканійський є,
Там тепер над озером прозорим
Сад шумить і лебідь воду п'є.
Будь-що-будь, а я туди доб'юся,
На ніщо зведусь, але дійду
І води холодної нап'юся,
І спочину в тінявім саду! -

("Дніпро", І. 1955).

чи що: “храмъ святыхъ Трехъ Святителей, построеніе прародителя твоего государева св. равноапостольного великого князя Владиміра, нареченнаго во святомъ крещеніи Василія, который, принявши святое Крещеніе во градѣ Корсуни и возвратяся вь Кыевъ, воздвигъ ту первоначальную церковь во имя ангела своего св. Василія Великаго, и то, государь, святое мѣсто стояло пусто долгое время и разорено: и ныньча Кіевскій митрополитъ Петръ выдвыгну (відібрав) церковь ту отъ отступниковъ вѣры православной, отдалъ подѣлывать и строить мнѣ, и нынѣ, государь, то святое мѣсто подѣлывать и заводомъ церковнымъ: сосудами, ризами и книгами во всемъ строить стало не вмочь”[1]) (скороч.)

Отже, для того, щоб одержати грошову допомогу від московського царя на відбудову Василівської церкви, треба було написати цареві цілу історію будови її, назвавши його улесливо нащадком великого “прародителя” — фундатора церкви св. рівноапостольного кн. Володимира. Розуміється, що після цієї, досить мудро розрахованої на позитивну відповідь “чолобитної”, Бронкевич дістав відповідну суму грошей на провадження ремонту церкви і обладнання її.

Проте не довго довелось церкві бути в цьому відремонтованому стані. Незабаром після злочасної переяславської угоди московський цар Алєксей Міхайловіч, сподіваючись ефектовніших наслідків в приборканні України, ніж це було за окольничого Батурліна, призначив київським воєводою замість нього (р. 1658) свого “благонадьожнаго архістратіга” — бояриина Васілія Шереметєва.

Трохи згодом, але того ж таки 1658 року, непокірні українські козаки зчинили з цим “архістратіґом” запеклий бій. Чималий козацький відділ під проводом Данила Виговського (брата гетьмана Ів. Виговського) та київського полковника Павла Яненка, окопався на Щекавицькій горі і два дні безперервно обстрілював з гармат район нагірного Києва, де засіла була московська залога. “И пущая, государь, стрѣльба по насъ, хлопей твоихь была сь Щекавищы, изъ обозу, изъ тѣхь пушекъ” — писав в своєму “донєсєніі” воєвода Шереметєв московському цареві.[2])

Під час цього обстрілу виникли пожежі в Києві. Згоріла також Трисвятительська церква і ще деякі церкви на Подолі.

Далі довершував руйнацію Трисвятительської церкви гарнізон московського війська, що перетворив її на свій склеп — “жітніцу запасов”. Крім того, навколо церкви були побудовані численні військові магазини. Отже, через таке погане господарювання, наприкінці XVII ст. стіни церкви були частково обвалені, а бані і склепінь уже не було зовсім.

Року 1688 московський ставленик — київський митрополит Гедеон Святополк кн. Четвертинський,[3]) який очевидно недооцінював величезної історичної вартости для наступних поколінь пам’яток архітектури княжої доби України, звернувся з проханням до царів Іоанна і Петра Алєксеєвічей про дозвіл розібрати і вжити на ремонтування св. Софії “двѣ церкви каменныя, гораздо худыя, что стоятъ пусты вь городѣ, св. Екатерины и св. Василія”.

Довідавшись про намір митрополита доруйнувати згадані церкви до решти, ігуменя дівочого Києво-Михайлівського манастиря, Агафія, разом з кількома черницями виїхала до Москви з клопотанням до царів, (щоправда це клопотання у зв’язку з домаганням ігумені було підтримано митрополитом), щоб вони дозволили відремонтувати Трисвятительську церкву і зробити навколо неї огорожу для їхнього ізольованого манастиря.

Тимчасом на прохання київського митрополита Гедеона дати йому дозвіл розібрати Василівську і Катерининську церкви, царі відповіли грамотою: “въ Кіевѣ къ боярину и воеводамъ кь Ивану Васильевичу Батурлину съ товарищи” з запитанням, скільки буде матеріалів з розбірки церков і скільки його потрібно на ремонт катедри св. Софії. Але київський воєвода не спромігся надіслати вичерпних даних щодо розбірки церков, пославши лише “опісаніє” їх і плян тої частини Києва, де були розташовані церкви Трисвятительська (Василівська) та Михайлівський манастир з зображенням того і другого. Трисвятительська церква на цьому дуже примітивному пляні-малюнкові була зображена з поруйнованими стінами і без бані.



Трисвятительська церква в процесі руйнування в 1935 р.

У зв’язку з неясною відповіддю київського воєводи на запит царів, прохання ігумені Києво-Михайлівського дівочого манастиря про можливість ремонту Трисвятительської церкви було відхилене, а натомість було дозволене збудувати для цього манастиря нову дерев’яну церкву з теплою трапезою “...а оть Михайловскаго мужскаго монастыря отгородить крѣпкою и не нискою оградою, чтобъ проходу исъ того дѣвическаго монастыря въ мужской монастырь отнодь никакова не было”, — так повчально московські царі наказували у своїй грамоті ізолювати дівочий манастир від чоловічого.[4])

Не знати, як би закінчилась була ще тоді доля Трисвятительської церкви, коли б митрополит Гедеон Святополк кн. Четвертинський, що мало дорожив пам’ятками старовини, довше був прожив. Скоро після порушення справи руйнування церков митрополит помер (р. 1690) і на його місце був обраний архимандрит Києво-Печерського манастиря Варлаам Ясинський.

Новообраний митрополит був висококультурною людиною і дуже дбайливо ставився до пам’яток національного мистецтва. За часів його управління митрополією і гетьманування Івана Мазепи в багатьох місцях України були збудовані нові храми і відбудованно старі храми княжої доби, які тільки було можливо.

Отож з самого початку митрополит звернувся з проханням до царів про задоволення різних потреб своєї митрополії, а також з рішучим домаганням про відбудову Трисвятительської, а коли можливо, то й Ктерининської церков. У своїй заяві про потребу відбудови Трисвятительської церкви, Варлаам Ясинський пише до московського уряду, що церква “обвѣтшала и попремногу разорена, сотиснена же окресть амбарами житницъ и запасовъ отъ воеводъ киевскихь, і священодѣйствіе молитвенное за православную державу тамо не бываеть со оговоромъ многихъ, что при владѣніи православномъ таковое есть нерадѣніе о той церкви, нестроеніе же и запустѣніе, каково не было і при державѣ ляцкой, отъ нея же дана бѣ та церковь, затщаніемъ блаженныя памяти митрополита Киевского Пет-

ра Могилы, въ дозорѣ и владѣніе приписное монастырю Брацкому Киевскому, отъ него же тамо живяше строитель іеромонахъ началный съ своими помощниками, священнодѣйствуя по вся дни даже до сожженія при воеводствѣ боярина Василья Борисовича Шереметева, по нем же обращена на житницы запасов".[5])

Вважаючи царських воєвод за винуватців руйнування церкви і сміливо дорікаючи московським царям, що нічого подібного не було навіть "при державѣ ляцкой" (хоч справді за панування Польщі в Україні було також чимало зруйновано церков), митрополит у цій же заяві домагався від царів, щоб церква і площа навколо неї була звільнена від ріжних військових склепів та амбарів і що, нарешті, церква повинна бути відбудована самими воєводами і то не гаючи часу, навіть під час зими. Тут же митрополит не забув застосувати випробуваного вже попереднього способу впливу на московських царів, який був застосований в свій час ігум. Бронкевичем (за митрополита П. Могили), зазнаючи, що він покладає надію на "монарховъ православныхъ, наслѣдниковъ Владимировыхъ", що вони задовольнять його прохання.

Щодо церкви св. великомучениці Катерини, митрополит повідомляє московський царський уряд, що вона значно більш зруйнована, ніж Трисвятительська, бо від неї залишились тільки деякі стовпи і частина стін, але він вважає, що й цю церкву ще можна, і навіть конечно, відновити, а тим часом він просить дозволу бодай передати її духовному відомству, щоб військова залога не розтягала з неї на різні свої будівельні потреби камінь.[6])

Під час цього листування митрополита Варлаама з московським урядом останній одержав уже від київського воєводи відповідь на запитання царів скільки буде цегли з розборки церков Трисвятительської та Катерининської: виявилось, що 60 тисяч (цілої і побитої).

Не знати як тепер вплинуло на царів прохання митрополита Варлаама відбудувати обидві церкви, коли вони довідались з цього прохання, що вони також є "наслѣдники Владиміровы", у всякому разі московський царський уряд був спантеличений і примушений був тимчасом обіцяти у своїй відповіді митрополитові на його прохання, що "о строеніи церкви св. Василія впредь ихъ Царскаго Величества указъ будетъ какъ съ непріятелми басурманы война кончится".[7]) (Тоді саме була війна Московщини з Туреччиною).

Митрополит зрозумів з цієї відповіді, що царі пообіцяли відбудувати тільки Трисвятительську церкву, (збудовану ніби князем Володимиром Великим) мабуть тому, що справді вважали себе "Владиміровыми наслѣдниками", а церкву св. Катерини вирішили все таки зруйнувати. Проте митрополит все ще не втрачав надії схилити їх до позитивної выдповіді щодо відбудови й Катерининської церкви. У своєму повторному проханні він просив царів про відбудову церкви св. великомучениці Катерини, заявляючи, що бажає це вчинити "въ тезоименитство благовѣрной государыни царевны и великой княжны Екатерины Алексѣевны"[8]) (сестри царів Іоанна та Петра Алексеєвічей), але цього арґументу вже було замало для московського уряду і, не дивлячись на протест київського митрополита, церква все таки була розібрана, а в честь великої княжни був влаштований придїл св. Катерини в церкві Києво-Михайлівського манастиря. Досі навіть докладно невідомо, де стояла церква св. Катерини. Є припущення, що вона була поблизу Трисвятительської церкви і Михайлівського манастиря.[9])



Трисвятительська церква в процеси руйнування в 1935 р.

Маючи бодай обіцянку царів щодо відбудови Трисвятительської церкви, митрополит поспішав розпочати репарацію її на свої власні кошти, бо мабуть мало сподівався на царські обіцянки.

Після нового прохання митрополита про ту саму ж відбудову, маємо вже відомості з 1692 р. про перенесення деяких амбарів чи "житніц", що були побудовані навколо церкви, але, очевидно, далеко не всіх, бо з наступного прохання, яке було передано від митрополита через посланого до Москви ректора Києво-Могилянської колегії Іосафа Кроковського відомо що: "хотя уже нькоторыє амбары по указу монаршескому и снесены", але бажано, щоб "и прочіе отнесены были подале"; тому що "церковь Святительская уже начинаетъ починиваться тщаніемь его, митрополита, того зѣло желающагo". Разом з цим митрополит звертався очевидно, и про грошову допомогу. Відповідь була така: "Великіе государи древнюю церковь Трехъ Святителей починивать ему, преосвященному митрополиту, указали. А о хлѣбныхъ амбарахь указали послать свою великихъ государей грамоту въ Кіевъ боярину и воеводамъ, чтобы они въ Верхнемъ городѣ порозшихъ мѣстъ, гдѣ бы можно было тѣ хлѣбные амбары построить вновь, осмотрѣли, и описали, и учинили чертежъ съ мѣрою, и тотъ осмотръ и чертежъ прислали къ Москвѣ въ приказъ Малыя Россіи. И какъ боярин и воеводы о томь отпишуть, тогда и указъ ихъ Царскаго Величества учиненъ будеть по разсмотрѣнію".[10])

Можна думати, що з того часу, як були розібрані всі військові магазини, відбудова Трисвятительської церкви провадилась уже, можливо, швидчими темпами, ніж спочатку, і, як вважає Максимович,[11]) була закінчена 1694 р., а в 1695 році (30 січня) була освячена. Таку думку висловлюють і інші дослідники, зокрема, Н. Петров.[12])Закревський відносить відбудову церкви навіть до 1693 року.[13]) С. Голубев на підставі того, що на пляні Києва 1695 р. Трисвятительська церква зображена ще далеко на закінченою, не доведеною навіть до склепінь, відносить термін остаточної відбудови церкви аж на 1707 рік.[14])

Справді ж після ремонту церкви, проведеного митрополитом В. Ясинським, були вже пізніше не відбудови її, тому що в основі своїй вона вже була відбудована, а добудови. Перша з цих добудов була виконана року 1707 на вошти генерального Судді війська Запорізького Василя Леонтієвича Кочубея. Це була добудова з західнього боку церкви т. зв. "бабинця" з характерним, виконаним у цегляному мурованні і в тинькові, шостикутним порталом на зразок одвірків українських дерев'яних церков. Над цим бабинцем і над середнім вівтарем було споруджено ще по одній бані, у зв'язку з чим Трисвятительська церква набула типового для українських церков XVII-XVIII ст. трибанного характеру. З нагоди цієї добудови київський гравер архидиякон Іларіон Міґура підніс Кочубеєві в день його народження 1 січня 1707 року розкішно виконаний гравюру-панегірик. Цей панегірик, на якому Трисвятительська церква зображена вже з трьома банями, очевидячки, послужив С. Голубеву підставою віднести час закінчення розпочатого В. Ясинським ремонту аж до 1707 року.

Дуже можливо, що в зв'язку зі зволіканням московського уряду приділити В. Ясинському якусь грошову допомогу на відбудову церкви, митрополит міг звернутися за допомогою до такого багатого і впливового на той час вельможі, яким був Василь Кочубей. Генеральний Суддя міг легко погодитися на таку пропозицію митрополита і увіковічити цим своє ім'я, а тому охоче прийняв на себе досить великі видатки на відбудову і обладнання Василівської (Трисвятительської) церкви, хоч і не був безпосереднім "наследніком" Володимира Великого, а бодай мав тільки ім'я того святого, якому була посвячена церква. Можливо також, що надзвичайно похвальний панегірик Мігури, присвячений Кочубеєві з приводу закінчення відбудови церкви, а також, очевидно, і її обладнання був піднесений йому в день його іменин цілком заслужено.

Друга добудова до Трисвятительської церкви була виконана р. 1760 на кошти, зібрані козаками на Запоріжжі, і являли собою низький, прибудований до південної нави притвір. У цьому ж часі запорожці спорудили до Трисвятительської церкви чудовий іконостас, характерний для доби рококо з розкішними визолоченими різьбленими з дерева оздобами на вишнево-червоному тлі. Прекрасної різьби орнаментовані прикраси цього іконостасу та виконані сміливою рукою мистця-іконописця образи з їх соковитістю барв і символізмом — так властиві українським майстрам XVII-XVIII ст. У творах цих майстрів відчуваються впливи сучасних їм напрямків західнього мистецтва, глибоко просякнутого, однак, українським національним духом.

Під час пізніших ремонтів церква втратила свої дві бані, споруджені на початку XVIII ст. над бабинцем та середньою вівтарною апсидою і після гравюри-панегірика Мігури, (де вона зображена з трьома банями), ми вже її бачимо на пізніших малюнках і фотосвітлинах однобанною, якщо не рахувати маленькі баньки над

вівтарем південного, низького, прибудованого р. 1760 приділу.

В 1888 році церкву знову перейменовано на Василівську; тодіж по фронту Трисвятительської вулиці була побудована досить незграбна дзвіниця (розібрана 1929 р.).

Року 1935 Трисвятительську церкву і сусідній з нею Михайлівський манастир зруйнували більшовики, щоб збудувати на їх місці свої урядові будинки.

---

1) Акты Кжн. и Зап. России, т. III н.н. 40 и 44.

2) По цих подіях Шереметєв вважав себе переможцем, але не залишились у боргу й козаки. Двома роками пізніше, коли виникла війна Московщини з Польщею і московський цар вирядив Шереметєва у похід, у зв'язку з відповідними діями гетьмана Юрія Хмельницького, ця війна закінчилась повною поразкою Шереметєва, який вимушений був здатись з цілим своїм військом на капітуляцію. Поляки його відіслали як заложника в Крим, де він перебував у татарській неволі протягом 20 років. (А. Барсуковъ. Родъ Шереметевыхъ, кн. 5 СПБ 1854 г.).

3) Перед тим єпископ Луцький, неканонічно посвячений р. 1685 московським патріархом на Київського митрополита. Щедро обдарований Москвою, митр. Гедеон був співучасником шантажу московського уряду в цілях спонукання костянтинопільського патріярха турецьким візіром відступити Українську Церкву Москві. За допомогою Гедеона Москва свого добилася і на підставі відповідно сфабрикованого акту в 1686 р., Українська Церква втратила свою самостійність і була підпорядкована московському патріярхові.

4) Архивъ Мин. Иностр. Дѣлъ. Дѣла Малор. связ. 76. ном. 76. ном. 69 и связ. 84. ном. 47.

5) Ibid. Связь. 84. ном. 46.

6) Арх. Минист. Иностр. Дѣлъ. Дѣла Малорос., связь 86.

7) Наводимо скорочену частину тексту цього прохання митрополита, де говориться, що: "імянемъ всего православія, чтобъ та церковь толико чесная, первоначальная была очишена и освобождена отъ техъ амбаровъ и житницъ, окруживших ее, и да будетъ въ досмотреніи митрополитанскомъ, также і безъ отлагания, во времяни зимы, за милостивымъ Богоугоднымъ указомъ монарховъ васъ православнихъ, насльдников въ Владимировыхъ, построена будетъ тщаниемь воеводъ киевскихъ" (Ibid., Дѣла Малорос. связ. 84. ном. 46).

8) Ibid., Дѣла Малорос., связ. 86.

9) Ф. Єристъ къ раскопкамъ у памятника св. Ирины. Юбил. Сборникъ Ист. Єтногр. кружка при Ун-тѣ Св. Владиміра. Кіевъ, 1914.

10) Архивъ Министр. Иностр. Дѣлъ Малор. св. 94.

11) М. Максимовичъ. Собраніе сочиненій, II. 63.

12) Н. Петровъ. Историко-топографическіе очерки древняго Кіева. Кіевъ, 1897.

13) Н. Закревскій. Описаніе Кіева, вид. 1868 р.

14) С. Голубевъ. къ исторіи кіевской Трехсвятительской церкви за вторую половину XVII столѣтія. Кіевъ, 1899.

Д-р Іван РОЗГІН
Д-р Василь РОЗГІН

Сучасний стан наших знань про пістряк

Науково-популярний нарис.

Рак, пістряк, лиха або злоякісна пухлина, лихий або злоякісний новотвір, то все назви-синоніми одного і того ж захворювання, що страшить кожну людину в старшому віці, а незалежно від віку, кожного хворого, з певними ознаками, про які ми скажемо пізніше.

Кожна людина, довідавшись, що у неї пістряк, вважає себе засудженою на смерть. Одначе так воно не є, бо хоч і досі невідомі ні певні причини пістряків, ні немає певних метод лікування, проте, як ми подамо пізніше, сучасна медицина, чи точніш онкологія, наука про пухлини, рятує від смерти що найменше 25% усіх хворих.

В США, як ні в якій іншій країні, приділяють дуже багато уваги раковим захворюванням. 130 науково-дослідних інститутів і 633 спеціяльних шпиталів, по всіх США займаються проблемою пістряків. Для цього існує спеціяльне товариство для фінансування всієї справи, а друге товариство, спеціяльно для досліження пістряків. Американці щороку складають величезні суми грошей на цю мету. У 1955 році запляновано зібрати 24 міліони долярів.

Не дивлячись на те, в США рік від року кількість хворих і померлих збільшується. Так, в 1940 році умерло від раку 158 тисяч осіб, в 1950 році — 193 тисячі, в 1954 році — 230 тисяч. Такі страшні цифри говорять самі за себе. Цікаво, що як розшифрувати їх, то довідуємося про дуже цікаву пістрякову закономірність. Ми подаємо відомості про США, але в Канаді, і інших країнах становище не краще.

Як правило, на пістряк хворіють найчастіше старші особи у віці понад 45 років. Частіше зустрічається у жінок, як у чоловіків. До 1949 року було навпаки. На першому місці за статистикою, стоїть шлунок у чоловіків, і статеві органи у жінок. Методи лікування — операція, рентген і радій, кожний окремо, або в комбінації. Усі інші — не ефектовані. Завдяки добре розробленній діягностиці і згаданим методам лікування, сьогодня уже напевно виліковують одного з чотирох хворих.

Вирахувано, що більш як 40 міліонів американців, що тепер здорові, пізніше будуть мати пістряка.

На кожних сім смертей в Америці, одна спричинюється пістряком. Якщо таке співвідношення збережеться, то 24 міліони американців, які тепер живуть, пізніще помруть на пістряк. У середньому, пістряк зустрічається у двох осіб з кожних трьох американських родин.

Щодня, 650 американців умирають на пістряка або приблизно, кожних дві хвилини, хтось умирає в США від пістряка. У середньому, кожної сьомої хвилини, умирає американець, якого можна урятувати від смерти, якби він своєчасно звернувся до лікаря. В 1955 році, більше 235 тисяч помруть на пістярка. Вираховано, що цього року більше, як 700 тисяч американців будуть мати медичну опіку в спеціяльних протипістрякових організаціях. Вираховано, що більше як 400 тисяч осіб тепер живуть в США, які були врятовані від смерти на пістряка, принаймі п'ять років тому. Минулого року, 75 тисяч американців були врятовані від смерти, а померло, як ми уже згадували, 230 тисяч. За той самий період, біля 75 тисяч осіб померли, тому, що лікування було почато занадто пізно.

Хоч пістряк є хвороба старших, але минулого року померло на пістряк 3.5 тисяч дітей до 15 років життя. Минулого року, на пістряк легенів померло 24 тисячі американців, в сім разів більше, аніж в 1933 році.

В сучасну пору, з кожних чотирьох хворих на пістряк, буде врятований один, а три помруть. Один помре хоч при сучасному стані науки, його можна було б, якби він своєчасно звернувся за лікарською допомогою, урятувати, двоє помруть, тому, що у них пістряк у такій формі, що наука ще не знає як його лікувати.

Хоч пістряк може виявитися на будь якому органі, чи тканині тіла, все ж існують певні ознаки, за якими пістряк визначають точно і майже без помилок. Назовні, пістряк виявляється такими клінічними ознаками, що дало можливість розробити таких сім ознак-застережень:

1. Всякий прищ, що не гоїться, зокрема на обличчю і коло уст;
2. Хрипота або біль у горлі, що триває понад два тижні;
3. Всякий наріст, або затвердження опух в будь якій частині тіла, зокрема на грудях у жінок;
4. Незвичайна кровотеча з будь якої рани, чи виразки, що довго не гоїться;
5. Нестравність шлунку, що довго триває, особливо в віці після 40 років життя;
6. Різні ненормальності в шлунку, що довго не проходять і супроводжуються болями;
7. Кожна зміна величини і кольору бородавок і родимок на шкірі.

Такі прояви ще не завжди означають недугу пістряка, але справжній пістряк завжди виявляється згаданими ознаками. Тому треба, негайно звертатися до лікаря, або спеціяльної поліклініки, що перевіряє на пістряк, якщо хоч одна з поданих ознак виявлена.

* * *

Що ж то за хвороба пістряк? Тому, що завдання нашого нарису є саме спроба відповісти на таке питання, ми й переходимо до нього. Спочатку кілька слів про деякі фізіологічні особливості людсткого організму.

Як відомо, людина, як і всі інші організми, складається з тканин, а тканини з клітин. Сполучають тканини, надають їм єдности, міжтканнині рідини і до певної міри кров. Ці тканини і рідини, увесь час змінюються, одні зношуються, а інші, нові, закономірно наростають, відновлюються, реґенерують. Ми колись уже в попередніх своїх нарисах уже згадували про реґенерацію, тут лише обмежемося тим, що нагадаємо, що реґенерація є таким самим чудом природи, як саме життя. Багато дечого нам ще невідомо, але те що знаємо, каже, що реґенерують майже всі тканини, хоч не з однаковим успіхом, але стільки, скільки треба. Скільки втрачено тканин, стільки і наростає нових.

Одначе, бувають випадки, що клітини тканин, починають розмножуватися більше ніж треба, і виходять з підлеглости регулюючих чинників, ростуть собі на будь якому місті. Таке розростання клітин і тканин, називається пухлиною або новотвором. У залежності від ґатунку тканини, і пухлини прибирають відповідних назов. Береться латинську назву тканини з якої виросла пухлина і додається слово латинське "ома". Наприклад пухлина на м'язовій тканині — називається "міома", на кістці — "остеома", на хрящі — "хондрома", на нервовій тканині — "нейрома".

Таких пухлин існує дуже багато, але вони всі мають однакову особливість: поперше, вони помалу ростуть, а подруге — від них організм не страждає, хіба що пухлина виросте на дуже важливій частині тіла. Тому ці пухлини називаються лагідними, доброякісними.

Натомість розрощення двох дуже важливих тканин, а саме, сполучної і епітеліяльної, дають пухлини, що мають властивості лихих, злоякісних сарком, якщо то пухлина з сполучної тканини, і пістряків або раків, якщо то пухлина з епітелію. Ці дві пухлини популярно називають "раковими", але в науці, у друкованих працях наукових, як також і в клінічній практиці, їх строго розрізняють і називають кожну своїм іменем. Отже, на питання, що таке пістряк можна відповісти, що то є розростання епітеліяльної тканини, а що таке саркома — розростання сполучної тканини. А чому вони "лихі", чи "злоякісні"? Бо вони, як правило, призводять організм до смерти, вони не виліковуються в нашому розумінню, їх треба, лише як чужородного паразита усувати, витинати. В противному разі, пухлина росте дуже швидко, вростає в здорові тканини, роз'їдає всі, які лише зустрінуться на данному місці, у тому числі й кровеносні та лімфатичні судини. Роз'ївши ці судини, пістрякові клітини вростають в середину судин, де окремі клітини їх відкриваються, і вільно, кров'ю або лімфою, розносяться по цілому організмові, а після того осідають в любих органах і залозах, і там починають розмножуватися, творити нові пухлини, або "метастази". Тому, якщо пістряк трохи задавлений, а ще до того на якомусь богатому на кровеносні судини органі, то операція не дає наслідків, бо пістряк уже "засіяв" увесь організм. Усунути пухлину в одному місці, вона ростиме на іншому, навіть після операції ще краще, бо організм знесилений і виснажений. Для успішності лікування, тепер застосовують "комбіноване" лікування, оперують пухлину, а після того промінням рентґена або радія намагаються убити всі рештки пістрякових клітин, що ще залишалися в організмі.

З того мусить бути зрозумілим, чому так важливо своєчасно звертатися до лікаря, бо чим раніше встановлено діягнозу, тим певніші можуть бути наслідки лікування, і навпаки. Після такого з'ясування істоти пістряків, ми перейдемо до вияснення причин їх виникнення, або теорій походження пістряків.

Теорії виникнення пістряків.

Питання про причини виникнення пістряків, чи інших лихих новотворів, є основним, бо від розв'язання його залежить успіх лікування. Не менш важливою проблемою є також і сама патогенеза чи процес перебігу захворювання, бо інколи, знаючи докладно процеси чи закони за якими починається, перебігає і закінчується те чи інше захворювання, можна добитися добрих наслідків у лікуванні чи попередженні його, навіть не знаючи точно причини.

З пістряками справа стоїть так, що ми знаємо дещо про етіологію чи причини, і докладно про патогенезу, тому, на сьогодні, хоч ми ще не маємо повного успіху, а проте, як ми вже згадували у вступі, 25% хворих виліковуємо напевне, а других 25% вилікували б, якщоб, населення було освідомлене про захворювання і своєчасно зверталося за лікарською допомогою.

ОЛЬГА С.

1953

Літо — дощі та грози.
Лунко від грому тріска,
Градом летить на землю
Неба розбита миска.

Люди старі шепочуть:
"Слава Іллі-Пророку!
Миску таку зліпити
Буде турбот нівроку.

Синьої глини треба
І золотої поливи,
Та хоч на день спинити
Ці безконечні зливи."

Важко Святий працює —
Насухо землю витер,
Хмари жене за обрій,
Цупко тримає вітер...

Літо — дощі та грози.
Блискавска знову блиска,
Знову череп'ям синім
Тількищо зліплена миска.

Не знаючи точно про причини походження пістряків, вчені висунули кілька припущень, або теорій. Та перед тим варто сказати кілька загальновідомих правил, на яких базуться ці теорії. Уже відомо, що:

1. Кожний пістряк виникає з первинної "пістрякової клітини", чи групи клітин;

2. Пістрякова клітина чи група клітин походять із нормальних тканин організму, виплоджуються чи вироджуються в процесі розмноження нормальних клітин;

3. Виникненн; пухлини передує так званий "передраковий стан організму";

4. Пістряк виникає у всіх живих істот, що існують на земній кулі: людей, тварин, птахів, і навіть у рослин. У тварин найчастіше зустрічається у тих, що найближче стоять до людини, до її культури: у собак, коней, курей і лябораторних тварин;

5. Установлено, що існують внутрішні причини пістряка, як спадковість, бо є випадки "ракових родин", себто, що в якійсь родині, — у дідів, батьків і дітей, — частіше виникає пістряк, як у інших;

6. Установлено, що існує багато зовнішніх причин, які призводять до виникнення пістряків. У связку з професією, існує ціла група так званих "професійних пістряків", як наприклад: пістряк губ у тих курців, що вживають люльку; пістряк легенів у робітників асфальтових і анілінових заводів; пістряк шкіри у сажотрусів; пістряк шкіри (на руках) у рентгенологів; пістряк на язиці у людей з гострими зубами, тощо.

Останній час багато пишуть про пістряк легенів у звязку з курінням. Ще передчасно говорити, яку ролю відограє в данному випадку тютюн, бо відомі інші чинники, більш певні як пістрякотворчі фактори. До таких треба в першу чергу віднести випари асфальту, яким покриті майже всі дороги і дахи сучасних міст, бензина і різноманітні газуваті відходи, що їх викидають сучасні хемічні фабрики прямо в повітря. Ці фактори напевне відограють більшу ролю, як тютюн, бо встановлено, що вони є природними пістрякотворчими чинниками, а в ляборато́ріях користаються ними для спричинення експеріментальних пухлин у тварин. Вони спричиняють та звані "професійні" пістряки у робітників, отже, вони напевно впливають не лише на тих осіб, що працюють у них, а й також на всіх інших, що примушені ці продукти вдихувати з повітрям. На підставі цих і багатьох інших фактів, у різні часи, висловлено низку теорій, або припущень, щодо причин виникнення пістряків. Для стислості, ми поділимо їх на три групи.

Перша — вчення про многість, або багатопричинність у розвиткові пісряків; друга — вчення про хемічну природу збудника пістряків; і третя — вчення про вірусну, або інфекційну природу збудника пістряків.

Теорія про багатопричинність у виникненню пістряків найстарша, і виникла вона ще в минулому столітті з легкої руки славнозвісного німецького патолога Рудольфа Вірхова. Це вчення розпоряджає найчисленнішим фактичним матерялом, здобутим у всіх частинах світу. І справді, численні спостереження доводять, що в багатьох випадках, виникнення пістряків можна пояснити хронічними подразненнями різних механічних, хемічних, фізичних чинників. Сюди можна зарахувати всі, уже передтим згадувані, професійні пістряки, і всі так званні експеріментальні пістряки, спричинені пістрякотворними речовинами. Хоч до певної міри, ці пістряки узгляднює також і хемічна теорія. З точки погляду багатопричинної теорії виникнення пістряків, установлено, що не дивлячись на різноманітні причини, і різноманітні види тварин, у яких виникають пістряки, процес розвитку, або як кажуть патогенези, завжди одинаковий, так само як і при реґенерації (відновленню) і проліферації (розмноженню) тканин і клітин, або при явищах запалення — маємо різні причини, але єдиний добре вивчений процес.

Дослідники, що стоять на ґрунті цієї теорії, так пояснюють свою гіпотезу. Довготривалий і несприятливий вплив є безпосередньою причиною погіршення умов нервової регуляції і нормального харчування якоїсь ділянки організма, а це в свою чергу призводить до невідповідности між потребою в регуляції тканин, що ростуть, і задоволенням цієї потреби. Вважають, що при цьому має місце виснаження регулюючих і компенсуючих впливів організму від передратування і перенапруження нервових центрів. У наслідок цього виникає так званий "предраковий стан" організму, а місцево — перетворення нормальних клітин у злоякісні.

Так пояснюють виникнення пістряків на руках у рентгенологів, якщо руки в процесі праці відповідно не захищені, і виникнення пістряків у хворих людей, або експериментальних тварин, якщо їм застосувати великі дози рентґенівського або радійактивного проміння. У данному випадку проміння, а в інших випадках інші чинники, відограє ролю "мутагенного фактора", себто, активного чинника, під впливом якого клітини, що розмножуються в організмі — перероджуються, з них виникають "мутанти" або виродки, в тому числі і пістрякові, з яких згодом виростають пістрякові пухлини.

В останній час, застосовують різні радіоактивні ізотопи із різними періодами піврозпаду для лікування пістряків і для спричинення штучних пістряків у ляборато́рних тварин.

Деякі продукти обміну — як холестерини або специфічні секрети та інкрети як статеві гормони, — теж у певних дозах можуть спричинювати пістряка. Установлено, що деякі глисти, особливо у внутрішніх органах (печінці, легенях), також є причиною виникнення пістряків.

Хемічна, або як інколи її називають, біохемічна теорія виникнення пістряків, також має багато прихильників. Суть її в тому, що знайдено низку специфічних речовин, від застосування яких чи під шкірно, чи внутрим'язово, або навіть згодовуванням — у експериментальних тварин майже у ста відсотків виникають пістряки. Ці речовини мають назву "карциногенні углеводороди" від слова "канцер" — рак, пістряк, або по нашому "пістрякотворчі", "пістрякспричинювачі". Не в слові справа, а в істоті процесу. Ці речовини спочатку виділили з кам'яного вугілля, або, точніш кажучи, із кам'яновугільного дьогтю. Вони мають різні назви часто дуже складні, у залежності від хемічної будови, наприклад: "1-2-3-7-8-дибензантрацен". Пізніше, подібні речовини, що мають назву метілхолантрени, почали виготовляти із жовчі людей і тварин, при чому користаючись дуже простою методою. У 1937 році, проф. Савицький таку речовину здобув синтетично в ляборато́рії Українського Інституту Експериментальної Медицини в Харкові.

Одні вчені вважають, що ці пістрякотворчі речовини поступають до організму із зовні, а інші доводять, що вони утворюються в самому організмі. У першому і другому випадках, вони впливають на нормальні клітини, в процесі розмноження перетворюючи їх на пістрякові. Між іншим, проф. Л. Шабад у Ленінграді, з неушкодженої печінки хворої і померлої на пістряк людини, виділив пістрякотворчу речовину, за допомогою якої спричинив у ляборато́рних тварин пістряк. Щоправда, цього досвіду, здається, нікому досі не вдалося повторити.

Вірусна теорія, не дивлячись на те, що вона існує від часу виникнення самої онкології, себто науки про пухлини, а може навіть і раніше, бо ще но початку цього століття наші вчені І. Мечніков і Н. Гамалія, працюючи в Одесі, висловили припущення, що причиною пістряків є специфічний вірус. Ця теорія довго не мала прихильників, а лише одиниці з вчених схилялися до неї. Тепер, завдяки новим знанням і фактам, здо-

бутим так в ділянці вірусології (науки про віруси), як і онкології і сумежних наук, ця теорія набуває все більше й більше прихильників.

Згідно з цією теорією, виникнення пістряків обумовлене специфічним вірусом-збудником, що попадаючи в організм із зовні, ушкоджує нормальні клітини в процесі їх розмноження, і перетворює їх на пістрякові. На користь цієї теорії говорять такі факти:

1. Ціла низка пухлин, злоякісних і доброякісних, як, наприклад, куряча саркома Роуса, папільоми чи бородавки, тощо, передають від тварини до тварини безклітинним фільтратом. Крім того, за допомогою електронного мікроскопа, в цьому фільтраті із різних пухлин виявлено особливі глобулярні утворення, що цілком відповідають усім властивостям елементарних тілець інших, добре вивчених вірусів;

2. Віруси з пухлин культивуються на курячих ембріонах, а в деяких випадках і на штучних культурах тканин, так само, як і віруси інших захворювань;

3. Розвиток пухлин у тварин після інєкції їм відповідних вірусів;

4. Наявність біологічних (наприклад, антиґенних), фізикохемічних властивостей у вірусів пухлин, порівняно із вірусами давно вивчених інших інфекційних захворювань людей і тварин.

На підставі цих фактів, стверджено вірусову природу таких пухлин як аденокарциноми леопардової жаби, курячої саркоми Роуса, лейкозів і деяких доброякісних пухлин птахів, папільом кролів, адено-карцином у молочно-факторних мишей тощо. Як ми уже згадували, що досі не встановлено природи і походження вірусів, чи вони є екзоґенного (зовнішнього) походження, чи ендогенного (внутрішнього) походження. Дослідники з одинаковим успіхом доводять і перше і друге. Наприклад, переконливо доводять, що віруси утворюються в організмі тварин існуванням так званих мишей з "молочним фактором". Суть справи в тому, що існують спеціяльні раси ляборaторних мишей, у молоці яких знайдено специфічний вірус, так званий "молочний фактор". Він передається від тварини до тварини з молоком і спермою під час розмноження і годування, кровосисними паразитами, блохами, а може й іншими шляхами. У всіх тварин, що виховані в нормальних умовах, у старшому віці, виникає пухлина аденокарцинома. Якщо ж, новонароджену тварину (мишеня) відсадити від матері, і виховувати під твариною іншої раси, що не має цього молочного фактора, то така тварино буде вільною від молочного фактора, і у неї не виникне пухлина.

Найновіші досвіди, виконанані українським вченим проф. Тимофієвським у Харкові й Києві показали, що при культуванні нормальної тканини з пістрякородними речовинами, така тканина ніколи не перетворюється в пістрякову, а якщо додати до такої культури молочного фактора, то нормально тканина перетворюється в пістрякову, і після прищеплення іншим тваринам, у них виникає пістряк.

* * *

На підставі поданих вище, здобутих наукою даних, ми можемо сформлювати сучасний стан наших знань про пістряки. Ми вважаємо, що всі три теорії про які йшла мова, можна подати як одну, узагальнивши все сьогодні відоме нам.

Ми вважаємо, що пістрякова пухлина має дві стадії в свойому розвиткові. Перша стадія предракових процесів, що спричиняються різноманітними причинами: механічними, хемічними, біологічними, навіть соціяльно-економічними. Вона (стадія) характеризується передраковим станом, себто, тим, що в окремих вогнищах виникають проліферативні (розмноження клітин) процеси, завдяки порушенню первової регуляції й харчування. Друга стадія (злоякісного перетворення) завдяки попаданню пістрякового віруса. Таким чином, вірусна теорія в нашій концепції, не протирічить твердо встановленим данним, і вченням перших теорій — багатопричинної й хемічної. На початку, під впливом різних чинників, клітини організму ніби підготовляються до сприямання специфічного віруса, який пізніше діє на клітину якимись нам невідомим способом, і клітина під впливом віруса, що діє також на гени клітини, безперервно розмножується, а в наслідок цього, виплоджуються нові клітини із змінним генним апаратом хромозом, що є носіями спадкових ознак. Виникає нова порода клітин, так званий соматичний мутант, з низкою нових якостей, в тому числі і такими, що надають клітині "злоякісности".

Така клітина росте швидко, безмежно і безконтрольно від герулюючих чинників організму, набуває особливих агресивних якостей, як нищення сумежних тканин (розчинення) або навіть фагоцитування (поїдання) їх, метастазування, себто перенесення і там розмноження, творення нових пухлин пристосування до нових несприятливих умов, як, наприклад, до життя в анаеробних (безкисневих) умовах, тощо. Велику ролю в цьому процесі відограє нервова система, і багато залежить від її фізіологічного стану, особливо вищих її відділів, як про це доводять експерименти на дослідних тваринах.

Отже, як бачимо, що процес виникнення пістрякових пухлин дуже складний, і ще не все нам відомо в ньому. Можна навіть сказати, що ми знаємо лише окремі фрагменти цього процесу. Проте, і це вже дуже багато, якщо порівняти з недалеким минулим. Ми висловлюємо переконання, що уже недалекий той час, коли наука остаточно розв'яже цю страшну проблему, яка тяжить над людством жахом смерти.

Стан науки про пістряки в Україні.

Якщо ми уже тут при слові про пістряки, то нашим обов'язком є сказати про стан української онкології.

Якщо порівняти праці чи наслідки наукових дослідів у ділянці вивчення пістряків, то Україна може чи не найбільше дала для колишньої Росії, а теперішнього СРСР. Україна стала колискою найбільшої школи "Українських патологів", що серед інших проблем, також і проблема пістряків ніколи не сходила у них з порядку денного. Крім уже згадуваних І. Мечнікова та Н. Гамалії, в Україні працювали такі визначні онкологи-патологи: Мінх, Тарасевич, Ол. Репрев, П. Кучеренко, Кронтовський, О. Богомолець, Є. Татаринів, Мельніков-Разведенков, Тимофієвський, Григоріїв, та інші. З молодших — Магат, Ів. Міщенко, Р. Кавецький, О. О. Богомолець (син), Фоменко та багато, багато інших, які ще живуть і працюють на славу української науки і добра люства.

В Україні з ініціятиви проф. П. Кучеренка та академіка Мельнікова-Разведенкова в 1927 році був скликаний Перший Всесоюзний з'їзд патологів у Києві, де проблеми онкології вперше були належно висвітлені. Між іншим, один із авторів цього нарису (Ів. Розгін) вперше на цьому з'їзді виступив з науковою доповідю на онкологічну тему, і від того часу, аж по сей день безперервно працює в цій ділянці. На цьому ж з'їзді було організоване Товариство Українських онкологів, яке діє й тепер.

У 1938 році, в Харкові відбувся Перший З'їзд онкологів України, на якому були присутні всі українські вчені онкологи і як гості вчені з інших частин СРСР. На цьому з'їзді було заслухано 135 наукових доповідей, що поділялися на такі групи:

1. Біологія ракової клітини; 2. Резистентність і диспозиція до пістряків; 3. Зміни в пістряковому організмі — обмін речовин, нервова система, кахексія і метастазування; 4. Карциногенні речовини; 5. Організація про-

тиракової боротьби; 6. Рак органів дихання; 7. Біологічна терапія та біологічні методи діягностики; 8. Ефективність хірургічного лікування; 9. Методи променястої терапії. Між іншим, на цьому з'їзді робив доповідь один з авторів цього нарису (Ів. Розгін), на тему "Порівняльна патологія лихих новотворів".

Крім плеяди вчених патологів-онкологів, в Україні діє низка онкологічних наукових і практичних установ. Найвизначніші з них такі:

Центральний рентґен-радійлогічний інститут у Харкові, Центральний рентґен-радійлогічний інститут у Києві, Краєві рентґен-радійлогічні інститути у Львові, Дніпропетровську, Севастополі, Чернівцях та інших великих містах України. Київський інститут експериментальної Біології і Патології ім. Ол. Богомольця, Український Інститут Експериментальної Медицини в Харкові, Інститут Пато-Морфології і Комісія для вивчення проблем Патології УАН, Інститут Експериментальної ветеринарії і Зоотехнії в Харкові, всі катедри патологічної анатомії і фізіології українських медичних і ветеринарних інститутів, усі інститути для удосконалення лікарів, деякі санітарно-бактеріологічні інститути, великі шпиталі, тощо.

При цих установах провадиться науково-дослідча праця і практична допомога хворим. При багатьох з них існують онкологічні відділи або диспансери. З наукової медичної літератури довідуємося, що скоро після війни, була відновлена діяльність всіх цих установ і тепер вони працюють інтенсивно. Наслідки праці, як видно з друкованих наукових видань, нічим не поступаються західньо-европейським країнам.

* * *

До написання цього нарису примусили нас дві обставини. Перша, що в нашій новій батьківщині, Сполучених Штатах Америки, оце тепер відбувається збірка грошей для поборювання пістряків і проводиться широка культурно-освідомлююча робота. Тому, що вся література на цю тему і взагалі вся акція відбувається англійською мовою, ми вважали своїм обов'язком написати ці рядки, щоб поширити і поглибити знання про пістряки серед українців, що ще не володіють англійською мовою в достатній мірі. Друга — ми тут, у Сполучених Штатах Америки, уже п'ятий рік продовжуємо працю над вивченням пістряків, а почали її в 1925 році, отже, рівно 30 років тому. Не зважаючи на несприятливі умови, у яких ми працюємо, якраз, на сьогодні ми маємо деякі скромні наслідки праці які скоро подаємо до загального відома. А тому, що дуже часто буває так, що наслідками праці користається не той, хто її виконав, і що таке може статися і з нами, ми вирішили при цій нагоді повідомити в загальних рисах про нашу працю.

Ми на підставі наших довголітніх спостережень над експериментальними пістряками (такими, що вирощуються на лябораторних тваринах), як також над справжніми спонтанними пістряками у домашніх тварин і людей, прийшли до переконання, що поборювати пістряки треба не лише методом лікування хворих а також пробувати відповідними методами, підготовляти організм, щоб він став невразливим до пістрякових вірусів, якщо доживе до "ракового віку".

Ще на батьківщині, під керівництвом академіка Ол. Богомольця, ми поробили деякі спроби над тваринами. Війна і повоєнні події стали на перешкоді в нашій праці, тому, знайшовши мінімальні умови для досвідів, ми продовжуємо їх тут, в Америці, в одному з найкращих науково-дослідних протиракових інститутів. Перші наслідки свідчать, що ми таки на певній дорозі. Ми уже маємо велику групу тварин, що на всі сто відсотків резистентні до експериментальних пістряків. Нам ще залишається спостерігати цих тварин аж до природньої їх смерти, щоб переконатися, що спричинення нами невразливість активна на все життя.

Більш докладно про це говорити ще не час, і не місце тут у нашому популярному журналі. Згадуємо коротко лише для забезпечення пріоритету нашої ідеї і нашої наукової праці над цією проблемою.

Середпартійний стан ОУНр

У зв'язку з недавнім конґресом УККА в США, на якому бандерівці дали зразковий приклад своєї ""творчої" участи в українському громадському та політичному житті, не зайвим буде подати читачам деякі відомості про стан цієї партії.

У нас часто чути голоси про потребу американізуватись, канадізуватись тощо. Це нас зробить, мовляв, повноцінними людьми. Хоч я в засаді проти всякої цієї "ації", бо це значить, що ми втратимо своє національне обличчя, чим в першу чергу збіднимо канадійську й американську нації (нічого не дамо їм), а й збіднимо людство взагалі, бо людство не абстракція, а воно ж складається з окремих народів, і кожен з них має свої національні якості, — все таки я певен, що в одному ми мусимо американізуватися: ми мусимо навчитись від канадійців та американців давати громадянству об'єктивні і своєчасні інформації. Це дасть змогу людині думати й аналізувати, а тому, про кого даються інформації, врахувати реакцію громадянства і виправляти свої хиби, якщо він ще на те здібний.

Виходячи з цієї засади, я й подаю дальші інформації про партію С. Бандери, яка сьогодні робить чимало клопотів нашій еміґрації.

Я вже інформував читачів про приїзд С. Бандери і С. Ленкавського до Канади. Нема сумніву, що черговий "революційний" виступ бандерівців на конґресі УККА відбувся у зв'язку з приїздом Бандери до Канади.

Треба знати, що канадійський та американський відділи партії С. Бандери є найвірніші його загони. Це кити, на яких тримається Бандера. Саме ці дві партійні ланки найвірніші йому і найпослідовніші в провадженні його політики та тактики. Все ж таки і в цих організаціях за останній час появились нотки недовіри до партійної лінії і керівництва. Отже, С. Бандера фактично приїздив, щоб закріпити ще більше свої позиції, щоб зробити відповідну чистку. І така чистка зроблена. Наприклад, у зв'язку з його приїздом, у деяких низових клітинах канадійської партійної організації стало по два проводи: один, що був до приїзду Бандери, а другий по його приїзді. Так є в Едмонтоні і в Форт Вілліямі. І обидва проводи в цих містах діють. Принаймні сьогодні.

Поскільки партія діє тут "підпільно", я не вважаю за потрібне подавати імена тих керівників, хоч вони є таємницею хіба тільки для членства ОУНр.

Про діла цієї партії, на жаль, найменше інформовано саме членство її. Цим і пояснюється його сліпа покірність і виконування інколи шкідливих для еміґрації наказів проводу. Незважаючи на цю покірність, у партії все таки є рух невдоволення, який іде по двох лініях: 1. Глухий протест членства проти партійних податків на "визвольну акцію" (якої членство ніяк не може добачити) і 2. Такий само глухий протест проти бюрократичности партійного апарату.

Податки у вигляді "добровольно - принудітельних" (як позика в СРСР), пожертв і збірок, а також і прямих податків, сягли чималих розмірів. Для прикладу подам (за матеріялами канадійської конференції ОУНр), що лише з Канади провід партії одержав за п'ять літ (з дня налагодження сітки ОУНр) кругло дев'яносто тисяч долярів. З США надійшла ще більша сума, порядна сума надійшла також і з Англії. З Австралії менша, бо там взагалі карта Бандери бита: заламання членства у вірі й покорі своєму проводові відбувається уже довший час. Як бачимо, суми на "визвольну акцію" надійшли дуже великі, а вся "акція" виявилась у поборюванні Національної Ради і в розламі КУК-у (Комітет Українців Канади) та УККА (Український Конґресовий Комітет Америки), а не в боротьбі з більшовицьким окупантом України. Цього не може не бачити рядове членство, хочби яке воно засліплене не було. Ніде правди діти, рядове членство ОУНр, як і всі українці, хотіло б бачити наслідки своїх пожертв у справжній боротьбі з окупантом України, комуністичною Росією.

Це саме членство уже порівнює діла своєї партії хочби з ділами таких організацій, як СУЖЕРО в Канаді і Добрус в інших країнах, які при просто незрівняно менших сумах зуміли видати кілька якісних антирадянських праць англійською мовою, не творячи ніякого "підпілля" і ніяких таємниць ні від свого членства, ні від всієї еміґрації чи держав, на терені яких вони діють.

Щодо бюрократизму в партії С. Бандери, то він досяг уже свого абсурду: для прикладу, більшість членства й активних симпатиків цієї партії довідалась про приїзд С. Бандери та С. Ленкавського до Канади тільки з "Нових Днів"... Член партії нічого не сміє знати ані про тактику своєї партії, ані про її організацію. Він тільки мусить виконувати накази і давати гроші, за які йому ніхто ніколи не звітує. Коли такий стан може бути виправданий в умовах революційної боротьби чи війни, то він стає анормальним в умовах Канади чи США, тому не дивно, що й по цій лінії іде колотнеча в партії.

Все це не можна назвати інакше, як провал проводу серед свого власного членства, але до такого провалу партія не признається, а ще й навпаки: робить вигляд, що все аж занадто добре, а свої невдачі прикриває сліпим галасом партійної вулиці, яскравими прикладами чого були тактика бандерівців на останньому конґресі УККА в США, "революційне" поборювання президента УНР, д-ра Витвицького, і всієї УНРади взагалі.

Пишучи репортаж про 4-й Конґрес українців Канади, я наводив приклад, як один з провідників ЛВУ на моє запитання, чи посилає ЛВУ своїх делеґатів на Конґрес, відповів мені: "Нащо нам КУК? Нам сьогодні вигідніше робити ще гармідер..." ("Н. Д.", вересень, 1953). На жаль, цей гармідер, на шкоду всій еміґрації і самій ОУНр, і досі є єдиною "революційною акцією" цієї партії. На цю "акцію" і витрачено сотні тисяч долярів, зібраних серед свого довірливого членства.

Від підміни справжньої революційної боротьби з окупантом України галасливим гармідером партійної вулиці, терпить і сама партія, зокрема її провід. Сьогодні я ще не маю певних даних про перебіг і наслідки партійної конференції ОУНр в Англії, але я маю дуже вірогідні відомості про те, що весь тереновий провід ОУНр в Англії і провід кущів (кілька звен — кущ) або відійшов від Бандери, або поважно заламався у своїй довірі до нього. Цей провід не вірить у доцільність бандерівської "революційної" роботи в Англії (маршування по вулицях міст Англії), він обурюється також і на великі партійні податки, на які тільки розкішно живе партократія.

С. Бандера та Я. Стецько стало домагались від теренового проводу Англії тримати своє членство у постійній напрузі, у постійному стані війни. Для цього давались вказівки використовувати неполадки в деяких

наших церквах, для цього використовувались напружені взаємини між церквами і окремими діячами. На службу цьому принесені і громадські організації Англії (СУБ тощо).

Підкопала авторитет С. Бандери в Англії і т. зв. "двійка", представники якої (Ільницький, Ріпецький, д-р Ортинський та інші) виступали на прилюдних зборах. Сила їх пропаґанди була в їх значно вищій культурі, порівняно до бандерівського проводу. Вони не закликали членство "підтримати нас", а здебільша вияснювали фактичний стан речей у партії, що не могло не мати впливу на членство.

На конференції в Канаді С. Бандера заявив, що має підтримку і гарні зв'язки в уряді Зах.-Нім. Республіки (на жаль, він затаїв свою повну поразку в уряді Англії). Зв'язки ж з німцями полягають у зв'язках з таким собі паном Шенком — експерт у східньо-европейських справах, зі спеціяльністю в украніїських справах. Це — колишній начальник СД (Гестапо) на "дистрікт Ґаліцієн". Людина ця справді докладно обізнана з деякими ділянками українського політичного життя — таку ж службу мав...

Шенк редагував (фактично) і "АБН кореспонденц" німецькою мовою.

Кажуть, що п. Шенк уможливив також Стецькові поїздку в Еспанію, який там зумів "granisatися"

Між іншим, п. Шенк не самостійний робітник — він підлягає, як фахівець в українських справах, начальникові сх.-европейського відділу, проф. Менде. На жаль, наш загал мало обізнаний в тому, що німці й сьогодні ведуть власну "українську політику", яка полягає в тому, щоб умовити (поки що вони тільки спроможні на вмовляння!) поляків повернути Німеччині її колишні території, а за те полякам обіцяють підтримати їх домагання до Галичини, західньої Волині та західньої Білорусії.

Бандера ж і його партія переконані, що німці вже навчились, що вони зрозуміли свої помилки. Ще не так давно майже вся Україна вірила в те, що українська наука німцям з 1918 р. пішла на користь, але в 1941 р. ми мали змогу наочно переконатись, що в німця розуму вистачає лише до першого сніданку, а потім він чадіє і вже за свої дії не відповідає.

Наскільки ж можна вірити Шенкові, дам приклад. У Львові п. Шенк "дружив" з багатьма націоналістами (служба ж!). Один з них, — не називаю його прізвище, а тільки скажу редактор М., — одного вечора добре випив з Шенком. Повернувся додому, а вночі до нього постукали. Запитав хто, не відкриваючи дверей. Відповіли: поліція. М. відкрив двері на балкон, перескочив ще через пару балконів і опинився в хаті свого товариша. Відти подзвонив Шенкові: "Шенк, рятуй — прийшли мене арештувати!" "А де ти є тепер?" "Та я перескочив балконами до такого то в хату..." "Сиди там і нічого не бійся — я зараз їду до тебе і з'ясую все". Звичайно, замість Шенка за кілька хвилин появилось Ґестапо, редактора М. заарештували і він, через свою довірливість на слово Шенка, відсидів у німецькому концтаборі понад півтора роки...

Американці були піймали Шенка ще в 1945 р., забрали його архів, перефотографували його, звичайно, виняли з нього вартісніші документи, а решту повернули власникові, бо він "довів", що ніяких злочинів не робив. Шенк ще й досі має жаль до американців за втручання в його "архівні справи".

На таких "союзників" орієнтує українців С. Бандера, такими союзниками він свідчиться перед конференцією своєї партії в Канаді і США про свої успіхи на зовнішньому відтинку діяльности партії.

Можна думати, що він сьогодні не належить уже до українських ворогів (навчився трохи, обізнався з нашою силою, то й протверезів уже), але видавати прихильне ставлення особи з таким минулим за велике дипльоматичне досягнення, то треба бути таки дуже сміливим...

Такий внутріпартійний стан бандерівської організації, яка так трагічно шкідливо виступала на конґресі УККА в США. Цей виступ треба пояснювати не її силою чи чисельністю, а конечною потребою тримати членство партії в "революційному поготівлю", бо воно без того розчарується остаточно і одного дня вийде з покори своєму проводові. В першу ж чергу відмовиться давати гроші на "революційну акцію". Сила бандерівців сьогодні виключно в тім, що рядові члени партії переконані, що хамський вчинок до президента УНР чи до Національної Ради справді є "революційною акцією", яка наближує визволення України. То чи треба — і чи можливо — з такою силою рахуватись? Чи можливо і далі йти на поступки цій групі, замість того, щоб роз'яснити її членству шкідливість дії його партії?

І чого наша преса не робить цих вияснень, мені справді дивно. Не моє ж діло це робити — є для цього щоденники і тижневики.

П. Волиняк

РЕЦЕНЗІЇ

УКРАЇНСЬКИЙ ЗБІРНИК. Книга І. Мюнхен. Грудень 1955 р. Видання Інституту для вивчення історії та культури СССР.

Поява цього Збірника має свою історію. Ще в другій половині 1950 року в Мюнхені засновано Інститут для вивчення історії та культури СРСР що вже 11-14 січня 1951 р. скликав конференцію наукових робітників (еміґрантів), розпочавши за допомогою Американського Комітету свою наукову та видавничу роботу.

Незабаром виявилося, як старанно уникав Інститут питань, що стосуються України. Більше, у його виданнях, у "Вєстнікє" його, як правило, вживали таких термінів, як ЮГ России" тощо.

На другій конференції, що відбулася 20-22 березня 1953 р. виступив і відомий "нєдєлімовец" п. Вейнбавм, редактор газ. "Новоє Русскоє Слово", що в брутальній формі накинувся на "тайних і явних расчлєнітєлей Россії", закликаючи вільний світ заявити "твердо й недвозначно, що він ні про яке "расчлєнєніє" Росії й думки не має..."

Самий факт запрошення на конференцію п. Вейнбавма (не знаємо жодної його наукової праці) та його темпераментний виступ досить красномовно виявляв напрямки праці Інституту та тенденцію його працівників розглядати СРСР як одну національну цілість, що в ній, звичайно "нєт, нє било і бить нє может" національного питання, особливо українського.

Наступної конференції вже в Мюнхені 15-17 серпня того ж року дехто з гостей неросіян, що почали були говорити "про національне питання з погляду сепаратистських національних груп", коли їм "було сказано, що "на данной конференції... розглядається внутрішня політика СССР" (вислови в лапках узято з "Трудів Конференції" стор. 156), залишили збори секцій.

Отже, у працях Інституту "сепаратисти-розчлєнітєлі" активної участи не брали.

Проте, саме життя, саме вивчення історії та культури СРСР вимагало участи вчених всіх національностей, що опинилися в складі СРСР, у роботі Інституту.

Обговорення доцільности цієї участи в умовах, що склалися в Інституті, тепер — не наше завдання. Нагадуємо тільки, що навколо цього питання, цієї доцільности в еміґраційній пресі деякий час провадилася досить гостра полеміка.

Усе ж, кінець-кінцем, українські вчені почали брати участь у роботі Інституту: у збірнику "Academic Freedom Under the Soviet Regime" A Symposium, Нью Йорк, квітень 1954 р. вміщено статті-доповіді професоров Вєтухова, Гришка, Оглоблина, Одарченка та М. Чубатого.

Готуючися до чергової Конференції, присвяченій темі: "Сучасне становище й перспективи в розвитку політичного, економічного й національного питань у СРСР", Дирекція Інституту та його дорадники запросили й окремий Комітет, до якого ввійшли: проф. Кубійович, Вакуленко, Тоган, Ковалевський, Ковальковський та д-р Станкевич.

Ця IV Конференція відбулася 5-7 липня 1954 р. в Тутцінґу біля Мюнхену. Для нас, українців, особливу цікавість являють такі доповіді: 1) "Національна політика Кремля в СССР" (проф. Сетон-Ватсон, Лондон), 2) "Національна політика Кремля в РСФСР" (п. Ахмінов), 3) "Національна політика Кремля в Україні" (проф. Юрченко), 4) "Національна політика Кремля в Білорусі" (д-р Станкевич), 5) "Національна політика Кремля на Кавказі" (п. Канделакі), 6) "Національна політика Кремля в Туркестані" (проф. Тоган).

Спинімся на перший доповіді, бо саме в ній чимало "неточностей", не кажучи вже про симпатії проф. Сетона до концепції "єдіной нєдєлімой", висловлені досить тонко.

Доповідач говорив: "...головні національності Совєтського Союзу: українці, волзькі татари й народи Центральної Азії були неприступні для допомоги західніх держав...", "Загалом мені здається, що Україною правлять українці...", "росіяни (у доповідача "русскіе") численніші й культурно та економічно розвиненіші, ніж інші народи Совєтського Союзу".

Особливо вражає твердження доповідача, що заходи більшовиків на знищення голодом української людности "не викликала мета Сталіна знищити український народ як націю". Це твердження особливо обстоював проф. Ватсон.

На всі ці "відкриття" вчені-українці, учасники Конференції, дали гідну відповідь, спростовуючи їх у своїх виступах по доповіді проф. Ватсона.

Дивує тільки, що заява проф. Ватсона: "Українська республіка, що існувала кілька місяців..." якось випала з уваги наших учених. Чи, може, вони не хотіли конфузити свого англійського колеґу? Та все ж варто було пригадати собі: "Amicus Plato sed magis amica veritas".

Ми спинилися на доповіді проф. Ватсона тому, що й запрошення його, і доповідь мали певну, зрозумілу нам мету. І даремно дехто зі вчених не росіян не шкодував похвал та компліментів на адресу доповідача.

Більше, ніж цікава заява й другого за чергою доповідача п. Ахмінова: "Щодо твердження ніби рускіх висувають на перший плян, мушу сказати, що в карному кодексі Радянського Союзу є й досі параграф, що вияв великодержавного шовінізму — карний злочин". Мабуть, забув п. Ахмінов російську приказку: "Закон что дишло — куда поверні, туда й вишло". Це ж немов просто про більшовиків та їхню "конституцію"! Чи ж можна, наприклад, посилаючися на цю "конституцію", доводити волю віровизнань в СРСР?

Деякі науковці, як бачимо, посилаються й на "конституцію" — цей глум, коли їм вигідно. Чи виграє на цьому справжня, непофальшована наука?

Про доповіді вчених представників "національних груп" говорити за браком місця не маємо змоги. Ці доповіді варто прочитати кожному з нас: вони — гідна відповідь "нєдєлімовцам" усіх ґатунків — від московських монархістів починаючи та на соціялістах кінчаючи.

Праця українських учених в Інституті спричинилася до видання згаданого "Українського Збірника" кн. І.

По вступнім слові англійською та українською мовами "Збірник" містить такі статті: 1) П. Курінний "Большевицька аґресія проти України" (1917-1921); 2) Б. Мартос, "Завоювання України большевиками; 3) О. Юрченко, До питання совєтизації національних республік СССР, (на досвіді України); 4) Г. Ващенко, "Визволення" Західньої України большевиками, (Офіційні документи й дійсність); 5) І. Ф., Совєтський Ужгород (Спостереження очевидця); 6) Г. Костюк, Останні дні життя академіка М. Грушевського (За совєтською пресою і спогадами сучасників) (1934-1954); 7) С. Ю. Процюк, Принципи плянового господарства в СССР та їх здійснення в Україні; 8) С. Нагай, Житлове будівництво і побутові умовини в СССР та 9) П. Лютаревич, МТС в Україні (За даними низової та центральної звітности). Далі — резюме статтей англійською, німецькою й французькою мовами й короткі біографічні дані про авторів.

Нам здається, що кожний науковий збірник мусить мати якусь цілеспрямованість, має бути об'єднаний спільною тематикою. Навіть, тільки прочитавши заголовки статтей, бачимо, що цього нема. Однак, з цього не виходить, що всі вміщені статті не мають значення, не мають потрібної вартости. Усе ж, на нашу думку, краще було об'єднати всі статті навколо теми "Завоювання України большевиками" проф. Мартоса. Стаття ця переконливо доводить саме це завоювання та чому воно сталося. Друга не менш цікава й потрібна стаття проф. Юрченка "До питання совєтизації національних республік СССР" немов логічно пов'язана з першою: насамперед, завоювання, а далі совєтизація. У своїй статті автор, користуючися з численних джерел, обґрунтовано довів, що і в теорії, і на практиці більшовики були й є централістами, які бажали давно ще в "майбутній соціялістичній Росії" мати "унітарну... централізовану республіку" з пріоритетом, звичайно, "старшого брата". Ця стаття — добра відповідь тим, що посилаються на "конституцію" СРСР, щоб довести ніби великодержавний шовінізм у цьому "Союзі" — карний злочин.

Мету нарису "Большевицька аґресія проти України" — "долучити до наукового вжитку деяку кількість фактів, дат і документів про перебіг більшовицької окупації України та спростувати низку фальшивих тверджень совєтської історіографії про ролю більшовицьких організацій в Україні" — проф. Курінний осягнув якнайкраще.

Дуже цінні додатки — копії документів. Між іншими, ці документи спростовують і поширені плітки про ніби "погромницькі" акції українських військ,

Цікава й на часі ст. п. Костюка "Останні дні життя академіка М. Грушевського".

На часі хоча б тому, що спростовує намагання деяких політиканів наших, а з ними й журналістів, ширити думку про ніби "більшовизм" найбільшого українського історика.

Ст. проф. Ващенка "Визволення" Західньої України" своїм заголовком викликає принаймні здивування: це ж визнання "двох" Україн! Не можна дивуватися обмеженій, малосвідомій людині, що так ділить Україну, але, що можна їй, то не можна науковцеві.

Головне значення в цій статті мають наведені більшовицькі летючки та відозви.

Дуже дивує, що пишучи про поневолення більшовиками західно-українських земель, автор аж двічі зазначає, що це поневолення було "далеко страшніше, ніж польське".

До чого це й кому потрібне? "Пацифікація", Береза Картузька, "осадники", руйнування православних церков — хіба це не нагадує радянської "практики"? Різниця тільки в маштабі, у розмірах. Проф. Ващенко пише, що за Польщі "з успіхом діяло НТШ, виходили українські журнали" тощо. За цензуру, однак, автор

забув згадати. Знаємо ми й мрії "моцарствових мужів" за 25 років "зліквідувати" українське питання. Коли б "моцарство" існувало далі, то не тяжко уявити собі, як "з успіхом діяли" б українські установи й організації в Галичині. Панувала б, щоправда, не московська, а польська мова.

"Совєтський Ужгород" п. Ф. І. придався б скоріш до газети. Справедливо пишучи, що "про свободу віровизнання в Картпатській Україні (за більшовиків — прим. наша) говорити не доводиться" автор чомусь згадує за переслідування тільки католицької церкви й баптистів. А де ж православні? Може скластися враження, що православній (не радянській, звичайно!) церкві більшовики мало що не сприяли!

Цікава й важлива ст. п. Процюка "Принципи пляного господарства в СРСР та їх здійснення в Україні". У ній, між іншим, автор розкриває напрямно, в радянській статистиці, її сфальшовані дані, що до них так часто й безкритично удаються деякі чужинецькі вчені.

Статті пп. Нагая та Лютаревича своїми добре опрацьованими темами все ж придалися б краще до II чи якогось іншого випуску "Збірника".

Пишучи про "Житлове будівництво і побутові умовини в СССР", п. Нагай переконливо довів, що до революції "люди вже мали житлову площу, за яку при соціялізмі (вірніше б, за совєтів — прим. наша) вже 35 років настирливо борються і якої все ще "...не осягнули".

"МТС в Україні" п. Лютаревич написав за даними низової та центральної звітности. З неї ясно видно, що "МТС — це досконалий засіб більшовиків для експлуатації селянства". Завдяки МТС держава не тільки тримає в своїх руках усі засоби сільськогосподарського виробництва, але й має "золоте дно", з якого бере колосальні прибутки".

Наприкінці треба зазначити, що прикро вражають і мовні огріхи в "Збірникові", як ось: "не дивлячись на..." Чи не вірніше в даному разі — "не зважаючи"? "Вступне слово в англійській мові". Може, краще "англійською мовою"? Редактор "Збірника" вживає одного разу "в мові", а іншого — "на мовах". Особливо неприємне: "Листування й матеріяли **проситься** (підкр. наше) надсилати на адресу".

В. Стеблець

Сава Крилач, "Самостійник". Повість. Частина І. Клюб приятелів української книжки. Видавець Іван Тиктор. Торонто, Канада. 1955.

Доладно видана книжечка присвячена подіям, що відбувалися в Україні на Слобожанщині роками 1907-1908.

Головна, як сказано в передмові, тема твору — "стихійне назрівання національної свідомости серед селянства й політичної думки та дії серед провідної верстви тодішнього українства".

Не тільки сама тема, але й місце, де відбуваються події, дуже цікаві. Треба сказати, що наша еміграційна література не відповідно мало уваги приділяє матірним землям України. У необізнаного читача складається цілком невірне уявлення про життя дореволюційної України. Вірніше, він не має ніякого уявлення про це життя і часто помилково думає, що Велика Україна за тих часів не боролася за свою волю. Висвітлення цієї боротьби, "численні картини, насамперед, з селянського й інтеліґентського побуту в Україні того часу", подані легко й цікаво, роблять книжку особливо цінною.

Можна сподіватися, що подальші частини твору будуть такі ж цікаві й потрібні.

На жаль, тільки з мовою не все гаразд. Автор пише: "вицепрокуратор". За царату такої назви не було. Були прокурори й товариші прокурори. Отже, чи була потреба змінювати "товариша-прокурора" на "вицепрокуратора"? Для читачів, що не знають, краще було зробити виноску-пояснення. "Зревідована спальня" (ст. 13), "заквестіоновані книжки" (стор. 7), "розгорнув широко рамена" (стор. 37), "перелякана мати... вложила назад на подушку" (стор. 102) — це далеко не всі слова й вислови в творі, що їх не вживала й не вживає не сама Слобожанщина, але й ціла Україна. Не міг ніяк і жандарм сказати: "...ексцеленція п. губернатор". Сказав би: "Його превосходительство..." Ці, на перший погляд, дрібні похибки позбавляють мову твору місцевого кольориту. Крім того, чи варто й взагалі вживати вузькоговіркових слів.

У передмові сказано й про автора твору — дуже цікаву особу. У цій же передмові не цілком вірне порівняння царських жандармів до "робітників совєтського НКВД." З самого ж твору видно, що жандарм Шепталов принаймні зовнішньо цілком по-джентльменському поводився з головним персонажем Богданом Корч-Зеленським. Це — ніякий захист царської жандармерії, бо НКВД-івські кати поза всякими порівняннями: лютіше й підліше їх не було ніколи й ніде.

В. Ірпінський

НОВИЙ УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКИЙ СЛОВНИК

Українська лексикографія збагатилась новим повним українсько-англійським словником, що його склав проф. К. Г. Андрусишин, голова департаменту слов'янських студій Саскачеванського університету, при співпраці Я. Н. Крета та бл. п. Г. В. Андрусишин.

Згадана цілком оригінальна робота є вислідом десятилітньої праці автора і ніяк не належить до літератури "великих передруків", що появлялися на еміґрації по II світовій війні.

У передмові до словника подається генезу праці та підкреслюється труднощі, які стояли на перешкоді під час підготовчої роботи.

Для кращого вивчення української мови на початку словника в окремім розділі подано короткий нарис української граматики та пояснення відносно українського правопису. За основу береться академічний правопис з 1928 р., однак позначується зміни, що їх прийнято на пропозицію Булаховського в 1946 р.

У цьому словнику літера ґ зберігається, але способом перехресних посилань дається можливість переходу від одної форми до іншої.

В словнику подано крім основних слів-значень також звороти (ідіоми). Українські слова-гасла і фрази відзначені товстим друком. Слова-гасла творять т. зв. гнізда: від основи слова утворюються інші слова з іншим значенням.

Словник включає 95 тисяч українських слів-гасел та 35 тисяч фраз, тому є найбільшим досі виданим українсько-англійським словником.

Слід звернути увагу на дрібні недоліки, що помітні навіть при побіжнім перегляді праці. Поминаючи нечисленні друкарські помилки, звернемо увагу на непослідовність в поміщенні власних імен визначних історичних осіб, бо завважуємо, нпр., Шевченка, а не бачимо таких власних імен як Франко, Леся Українка та інші. З інших історичних осіб поминено Петлюру, Коновальця, Грушевського та інших.

Зі загально вживаних скорочень вдалося завважити тільки НЕП і о.(отець). Не подано окремого додатку покажчика загально вживаних скорочень з поясненнями. Важніші місцеві назви і хресні імена поміщено в тому самому загальному словнику.

Не зважаючи на згадані недоліки це цілком сучасний словник, що перевищує технічно всі досі видані українсько- англійські словники і подається для загального і шкільного вжитку.

Це справді поважний вклад у нашу лексикографічну літературу. Словник має 1163 сторінки та друкований виразним шрифтом на гарному папері. Видано його заходом Саскачеванського університету при фінансовій допомозі Фундації Рокефелера і Східньо-Европейського Фонду. Друкарські роботи виконала знаменито друкарня Госнел Прес в Саскатуні. Рекомендуємо цього словника всьому українському громадянству, зокрема українським студентам, що вивчають українську мову в середніх і вищих школах на північно-американському континенті. **Д. Сокульський**

ПУБЛІКАЦІЯ ПОРТУГАЛЬСЬКОЮ МОВОЮ ПРО УКРАЇНУ

Перед нами португальське видання відомої праці проф. Дж. В. Сімпсона, голови департаменту історії при Саскачеванському університеті, що перший раз вийшла була в 1941 англійською мовою у видавництві Оксфорд Юніверситі Прес.

Заголовок цієї праці португальською мовою такий: **G. W. Simpson. Ucrania: um atlas da sua historia e geografia. Curitiba - Brasil, Comite Ucraino - Brasileirs,** 1953. 48 стор. з ілюстраціями і мапами.

В бразилійському виданні, подібно, як в англійському, поміщено в хронологічному порядку історичні мапи України з поясненнями, що подають в наглядний спосіб історію українського народу від найдавніших часів до сьогодні.

Одначе в португальському виданні подано додаткові пояснення від перекладача а при кінці поміщено ілюстрації, що гармонійно доповняють тексти оригінального видання.

Поміщені ілюстрації зображують минуле і сучасне Києва, Львова, Батурина і Харкова. На обкладинці подано схематичну мапу української етнографічної території, із зазначенням важніших міст України.

Треба сподіватися, що це корисне видання вийде теж в перекладі іншими світовими мовами, інформуючи чужинецьких читачів про Украну. **Д. Сокульський**

"ЗЕМЛЯ" О. КОБИЛЯНСЬКОЇ НА ЕКРАНІ

В основу повісти "Земля" авторка поклала подію, що сталася 1894 р. в с. Димка на Буковині. У родині селянина Жижіяна молодий брат забив старшого, щоб самому дістати у спадщину батьківську землю. Сава Жижіян (прототип Сави Федорчука в повісті Кобилянської) після вбивства так і не вибився зі злиднів. Він виїхав до Канади на заробітки й помер там.

Сім років після цієї події — 1901 р. — О. Кобилянська написала свою повість, дотримуючись майже до дрібниць натурального опису сільської трагедії. Фільм "Земля" (режисер А. Бучма) не розійшовся з повістю своїми яскравими натуралістичними деталями. "Фільм має цілковито документальне значення", як зазначив один з глядачів, "бо він відтворює чудові старовинні обряди буковинської частки України, що, імовірно, вже призабуті сучасним життям".

Масові барвисті етнографічні сцени у фільмі, доповнені прекрасними краєвидами — справді найкраща сторінка фільму. До неї долучаєтсья ще бездоганне виконання ролей батьків — Марії (Н. Ужвій) та Івоніки (у фільмі Івана) — В. Кречет-Сокирко. Очевидно, сам режисер відчував це, побудувавши чимало кадрів для того, щоб найширше розгорнути характери своїх улюбленців і для кінцевого завершення їх образів навіть цілковито змінив фінал фільму, відійшовши від повісти Кобилянської.

На жаль, цього не можна сказати про виконання інших пресонажів, хоч дібрано для них добрих акторів (Михайло Липа, Сава й Рахира). Сценічне вирішення їх допускає несмачну мішанину Мхатівського натуралізму й романтичної мелодрами.

Про вистави А. Чехова в МХАТ'і склалося відоме прислів'я: "Якщо на декорації І дії висить рушниця, то в третій дії вона має вистрелити". Точнісінько за цим принципом побудовано весь характер Сави Федорчука (перша поява його з рушницею). Але на цьому ще не обмежується. Сава (підтриманий також і Рахирою) виведений, як самий звичайнісінький чорний характер романтичної мелодрами. На допомогу йому дано режисером декорацію (якась півфантастична хата Рахири), світло (ліс вночі всуміші місячного сяйва й вогнища), звук (пугання пугача). У характерах Сави й Михайла (невдало підібраний тип актора для цієї ролі) додержано типового мелодраматичного контрасту. Це не є, як у Кобилянської, контраст працьовитости Михайла й ледарства Сави, а контраст зла й добра, приязни й ненависти.

Як завжди, у пляні стандартного схематизму виведено всі постаті військові й жандармські. Постійне й стале ставлення лише до образу, а не сам образ.

На щастя, цих штучних сцен — небагато. Порівняно мало й "доданої" пропаґанди. Тому загальне враження від фільму — приємне і в такому вигляді має своє безперечне значення.

На екрані зазначено, що фільм належить до випуску "Сов'ет експорт фільм"... Наскільки він відрізнятєсья від копії, що йде на екранах України?..

В. Ревуцький

НАШЕ ЛИСТУВАННЯ

Вельмишановний Пане Волиняк!

..."Читав у "Нових Днях" про коровай, і, як бачу, ніхто з професорів не знає відки це слово походить. А от у нас на Поліссі прості селяни це знали: вони казали, що "печеться коровай для того, щоб ним обділити гостей на весіллі й зібрати гроші для молодої на корову", якою і започаткувати господарство молодих. І у нас клали за коровай не копійки, а старший боярин збирав грубі червінці, розносячи й обдаровуючи короваєм у першу чергу родичів молодих.

Колись, очевидно, за кріпаччини чи й за княжих часів може, коли люди жили бідно й молоді не могли самі спромогтися на господарство, то оцей збір грошей на корову і одержав назву — коровай. То що ж тут такого мудрого, що наші вчені не можуть і досі дослідити цієї назви? Хай поїдуть на Полісся!.."

З пошаною

Ф. Федоренко, Монтреаль, Канада

Високошановний Земляче Волиняк!

З газет довідуюся, що останнім часом наша провінційна преса розпочала проти Вас шалену атаку. Тому хотів би також приєднати свій скромний голос до тисяч Ваших приятелів і прихильників, і побажати Вам найкращих успіхів у Вашій надзвичайно шляхетній і корисній для української національно-визвольної справи, діяльності. Не журіться й пишіть! Усе, що Ви пишете, потрібне, цікаве й глибоке. Коли на Вас нападають, то це є доказом Вашої сили й правоти. Усе сміливе, нове, незалежне завжди зустрічає опозицію опортуністів і бездар. Нашим провінційно-примітивним "паперовим патріотам", як їх дуже слушно назвав наш знаменитий Аркадій Любченко у своєму не в меншій мірі знаменитому "Щоденникові", явно не подобається справді соборно-український напрямок Вашого журналу, і тому вони і стріляють по Вас з "найбільших гар-

мат” (на щастя, тільки з паперових...). Вони — у значній мірі виховані на підмочених гітлерівсько-розенбергівських теорійках про “дикий схід”, все ще не всилі зрозуміти тієї істини, що абсолютна більшість українського народу ніколи не погодиться з “юберменшівською” диктатурою не тільки будь-якого чужинця, але також і своїх “лучших” людей. Отож, не звертайте уваги на скавуління всіх оцих “маґістрів” від темних кооперацій і маніпуляцій, і продовжуйте викривати все те, що варте осуду.

Одночасно з цим хотів би звернути Вашу ласкаву увагу на такі два моменти:

1. В ч. 64 “Нових Днів” в статті під заг. “Про атомову енерґію і її дослідників”, проф. Х. Рябоконя, читаємо: “...у харківському Українському Фізико-Технічному Інституті десь 1937 року розбили атом. Відомо це стало тому, що дирекція УФТІ послала про це спеціяльну телеграму Сталінові, в якій коротко сповіщалося: “Атом разбит”.

З приводу цього хотів би додати ось що:

Будучи студентом, року 1933-го я мав нагоду бути на одному з мітингів, що був скликаний тоді в харківському студентському гуртожиткові “Гігант”. І ось, на тому мітингу, пригадую, з промовою виступив також один з відповідальних наукових співробітників того інституту, проф. Францевич. Маючи тоді тільки 30 років, Францевич у той час був широкознаним серед харківської інтелігенції. Преса писала про нього, як про дуже здібного і багато-обіцяючого наукового працівника. Його як комсомольця, і, очевидно, вже по-радянському виховану людину, більшовики широко реклямували. Мовляв, дивіться — ось вам зразок сталінського “піклування” про кадри, про виховання нової, радянської інтелігенції. Але суть справи не в цьому. Справа в тому, що на тому мітингу проф. Францевич заявив (до речі, говорив доброю українською мовою), що працівники українського фізико-технічного інститут вже доомглися розбиття атомного ядра. Повторюю, ця заява була проголошена ще року 1933-го, а не 1937-го. Чи та заява відповідала дійсності — ручатися, звичайно, не можу. Що пізніше сталося з Францевичем — невідомо. В останні роки перед війною його ім'я, наскільки пригадую, ніде не згадувалося в пресі. Було б дуже бажаним почути від когось з харків'ян, хто знає про долю Францевича — що сталося з цим видатним українським ученим? Де він тепер працює? І чи працює взагалі?

Та якби там не було, але факт розбиття атомового ядра совєтськими (а можливо, в головній мірі українськими) ученими ще далеко перед тим, коли це стало відомим на Заході, ще і ще раз категорично спростовує поцейбічні “юберменшівські” брехні про те, що, мовляв, “на сході” “нема жодної науки”.

В жодній мірі не збираюся захищати радянської терористичної системи, але в ім'я правди ми також не маємо права замовчувати того очевидного факту, що навіть в тих тяжких умовах московсько-більшовицької терористичної дійсности, наші вчені, не зважаючи ні на що, все ж таки вперто продовжували і продовжують свою працю. І успіхи тієї їхньої праці, як це може кожен переконатися, хто хоче переконатися, є не в меншій мірі великими і важливими, ніж успіхи праці учених будь-якої іншої неокупованої нації. Можна тільки уявити собі, — яких би великих успіхів досягли б наші вчені, якби наша нація була вільна, а, значить, якби і наука на нашій батьківщині була також вільною і незалежною.

2. Також у тому самому числі “НД” у замітці “Порядний росіянин і непорядний “малоросіянин” було написано, що відомий оперовий співак Леонід Собінов був “корінним ярославцем”, тобто, за національністю — росіянин, і тому, мовляв, нічого не було дивного, що він не знав укранської мови.

Мусимо ствердити, що, на жаль, воно було трохи інакше... В ч. 44 (250) мюнхенського “Українського Самостійника” (за минулий рік), в статті “Клясичний Лоенгрин” за підписом Ю. Л. (правдоподібно, Гр. Лінчевського), читаємо:

“У родині українця Віталія Собка на Полтавщині на весні 1872 року народився син Леонід, якому долею судилося стати великим артистом. Зростаючи на співучій Полтавщині, слухаючи мелодійні народні пісні, вивчаючи пісенні скарби українського фолькльору, талановитий юнак захоплювався співом і виявив небуденні голосові дані та рідкісну музичність. Свою співочу кар'єру розпочав він у церковному хорі, а далі в театральній групі Миколи Садовського... В 1897 році під артистичним прізвищем Леоніда Собінова він дебютує в московському великому театрі, швидко завойовує собі загальне признання...”, і т. д.

Не має підстав не вірити авторові статті в “Українському Самостійникові”. А коли так, то нам зовсім нема чого співчувати Собкові-Собінові, що йому, бідоласі, на старості років доводилося вчитися української мови. Служачи не за страх а за совість понад 40 років по московських театрах, він безумовно за такий великий час міг забути і свою співучу полтавську говірку, і своє родинне прізвище, і, можливо, навіть свого рідного батька і маму... Тому, на наш погляд, навряд чи цього “порядного” малороса Собка-Собінова треба було б протиставити непорядному “малоросіянинові” Корнєю-Чуковскому - Корнійчукові. Як і той так і другий не тільки поміняли свої “хахлацькі” прізвища на “благозвучні” московські, але, — і це найголовніше — і той і другий, подібно до Чайковських, Глінок, Зощенків, Аверченків і тисяч подібних — віддали своє життя і душу чужому мистецтву, а, значить — служили не українському народові, хоч і були “з кісток і крови” українцями. Шкода.

З найщирішою пошаною до Вас,

Юліян Мовчан, Овквуд, США.

Високоповажний Пане Волиняк!

Хочу висловити свій подив силі й витривалості Вашого характеру, які дають можливість Вам невпинно вести вперед надзвичайно цінну працю, не зважаючи на всі брудні й злочинні дії “бизнесменів” української справи та помічників червоного Кремля.

Знаючи думки багатьох українців Монтреалю, запевняю Вас у повній підтримці Вас від усього демократичного руху українців цього міста.

З пошаною

Ю. Примак

3. 6. 55 р., Монтреаль, Канада.

Гаврило ГОРДІЄНКО

КУКУРУДЗА

З тієї нагоди що влада СРСР почала ударну кампанію за збільшення посівної площі під кукурудзу в СРСР, а найбільше в Україні, ця цікава рослина опинилася на сторінках світової преси. Уважаємо за потрібне подати й нашим Шановним Читачам дещо із історії цієї цінної в багатьох відношеннях рослини, якою безперечно є кукурудза.

Кукурудза — рослина Нового Світу, себто Американського континенту. Існують деякі натяки на те, що кукурудза була і в південно-східній Азії, але певних доказів на те дотепер ще нема. Батьківщиною кукурудзи є тропічна Середня й Південна Америки.

У культурі в Америці кукурудза є з прадавніх часів. Відомі нахідки кукурудзи в печерах давности 600-1100 літ до Р. Х., а в Нью Мексіко навіть за 2500 літ до Р. Х. Ці нахідки переховуються тепер у музеї Пенсильванського університету у Філядельфії.

Культура кукурудзи почалася в Парагваї й до приходу білих в Америку вона була в культурі вже по цілій Америці, де лиш кліматичні умови були сприятливі для цього.

Перші европейці, які зустрілися з кукурудзою — Христофор Колюмб з товаришами своєї подорожі, коли 12 жовтня 1492 року вони вступили на острів, який тепер зветься Сан Сальвадор. Насіння цієї могутньої, доти небаченої европейцями рослини, Колюмб привіз до Еспанії першим поворотом з нововідкритої країни.

У свому звіті про третю подорож до Америки (1498) Колюмб згадує, що кукурудза росте коло Мадриду і в Кастилії. Поза межі Еспанії кукурудза дісталася не так скоро — аж коло половини 16 стол. 16-те та 17-те століття були багатими на визначних на той час ботаніків серед різних народів західньої Европи. На ботаніку тоді дивилися переважно як на утилітарну науку, яка має вивчати рослини, придатні для лікування людей. Ця медична традиція в ботаніці тривала мало не дві тисячі літ від часів Теофраста (помер коло 287 р. до Р. Х.), учня й наступника Аритсотеля.

Кожний з більших ботаніків 16-го та 17-го століть був автором більших праць про рослини, головно лікарські. Вони й звернули увагу на кукурудзу, шукаючи в ній в першу чергу лічничих властивостей. Перші автори, які писали про кукурудзу, були еспанці, що й зрозуміло, бо еспанці перші з европейців пізнали її на її батьківщині, у Новій Еспанії, як тоді називали нововідкриті землі. Еспанські автори Фернандез де Овіедо (1526) та Франціско де Ґомара (1552) правдиво подавали за батьківщину кукурудзи теперішню Америку.

Із німецьких, т. зв. "батьків ботаніки", першим писав про кукурудзу Гієроним Бок (1539), який нарікав, що "наша Німеччина скоро може називатися Арабією, так багато в ній росте вже чужосторонніх рослин, до яких тепер ще добавилася велетенська кукурудза". Останній перед Боком німецький ботанік Отто Брунфельс у своєму "Гербарум" (1530) не згадує кукурудзи, тому початок культури кукурудзи в Німеччині треба вважати між роками виходу в світ праць обох вищезгаданих авторів Бока й Брунфельса, себто між 1530 і 1539.

В Англії перша згадка про кукурудзу була в перекладі праці Додонеуса (1578) і перший автор англієць, який згадав про кукурудзу, був Джон Жерард (1597).

Щодо назви цієї рослини то Колюмб на острові Гаїті почув її як "магіз", або "магіс". Ця назва походить з мови аравакських індійців у Південній Америці. Із цієї назви й постала назва кукурудзи "маїс" у багатьох мовах: англійській, німецькій, французькій, данській, шведській, норвезькій, фінській, еспанській. Стара російська назва також була маїс, яку тепер, підо впливом української мови, витиснула назва кукурудза.

Португальські мореплавці занесли кукурудзу до Африки та Азії аж до найдальшого Далекого Сходу. До Близької Азії і звідти до східньої Европи кукурудза дісталася Середземним морем при великій співучасті венеціянських купців. Турецька назва цієї рослини "кокоруз". З цієї назви постали назви для цієї рослини у народів південно-східньої Европи, які були під політичною зверхністю Туреччини, або в тісніщих господарських стосунках з цим могутнім сусідом, від якого дістали вперше цю рослину та назву її.

Болгари, серби, хорвати називають цю рослину кукуруз, українці, поляки, росіяни — кукурудза, словаки — кукуріца, чехи — кукуржіце, мадяри — кукоріца, південні та східні німці — кукурітц. У Західній Україні існують окремі діялектологічні назви: кукурудза, кендериця, тенгериця, мелай або "малай", але ці дві назви частіше вживаються для зерна, а не для цілої рослини. У південній Україні український нарід дав цій рослині найніжнішу назву, яку лиш міг дати: пшеничка або пшінка, із назви своєї прадавньої культурної рослини — пшениці.

У турків є ще й інша назва цієї рослини — місір. Самі італійці спричинилися до ввезення кукурудзи до Туреччини, а своєї національної назви для кукурудзи не мають, і називають її ґрано турко, себто турецьке зерно.

В англійській мові словом "корн" називають збіжжя, яке йде на поживу людям, тому коли англійці зустрілися в Америці з кукурудзою, яка виявилася збіжжям, що йде на поживу людям, то її назвали "корн" і ця назва вживається в США та в Канаді для кукурудзи. Тільки в штаті Пенсильванія існує судова постанова, щоб до назви "корн" вживати додатку "індійський", щоб уже з назви пізнавати, про яке збіжжя йде мова. Тому в Пенсильванії зобов'язує назва для кукурудзи "індіен корн", себто індійське збіжжя.

У різних місцевих европейських назвав кукурудзи можна зустріти різні назви, з яких видно, що ця рослина сама по собі якась дивна: не то жито, не то пшениця, але в кожному разі збіжжя, бо вживається на поживу людям. А також щодо походження її є різні додатки. Так у різних мовах можна зустріти такі назви: велетенське жито, єгипетська пшениця, еспанська пшениця, індійська пшениця, індійське збіжжя, турецька пшениця й т. п.

У Форальберзі, в Австрії, навіть теплі вітри "фени", від яких залежить урожайність кукурудзи, по-тамошньому "турецького збіжжя", називають турецькими вітрами.

* * *

Кукурудза в Америці була культурною рослиною вже давно до приходу европейців до цієї країни. Білі колоністи вперше садили кукурудзу року 1608 понад Джемс Рівер, а року 1611 мали під кукурудзою вже 30 акрів. Піліґріми в Масачузетсі вперше садили кукурудзу 1621 року. Насіння дали їм сусіди індійці разом з насінням квасолі. І індійці вчили їх, як треба садити кукурудзу. Европейці доти знали розкидний посів, а індійці садили кукурудзу гніздовим посівом в окремі ямки, при чому ямки були рядками і для угноєння під кукурудзу індійці клали в кожну ямку рибу. Піліґріми довго на те все дивилися, довго радилися й вирішили: "Нехай буде воля Божа!" Та й почали садити кукурудзу індійським способом. Перша піліґрімська кукурудза так добре вродила, що вже восени вони віддали індійцям свій борг насіння кукурудзи та квасолі. Індійці садили кукурудзу комбінованим посівом з квасолею, кавунами, гарбузами: Між іншим, це саме широко практикується і в Україні. Агротехніка кукурудзи у індійців стояла навіть на ті часи дуже високо.

У Південній Америці індійці вживали для угноєння під кукурудзу ґуано (пташиний послід), а так само рибу, яку морські хвилі викидали на берег у великій

кількості. Висока агротехніка кукурудзи свідчить про її давність у культурі.

Кукурудза — єдина із культурних рослин, що так тісно зв'язана з людиною, як жодна інша рослина. Без людини кукурудза вигине зовсім, бо коли, напр., пшениця сама може осипатися й проросте, себто посівається без помочі людини, то кукурудза й цього не може зробити. Кукурудза не осипається й до того качани її вкриті листям, яке оберігає кукурудзу від осипання. Залишена сама собі, кукурудза не осиплеться, а буде стояти доти, аж поки насіння втратить схожість.

* * *

З тропічної Америки через Мексіко кукурудза дісталася до південно-західньої частини США. Це сталося десь у часах 1500 до 2000 літ до Р. Х. Року 1948 в Нью Мексіко знайдені печерні рештки на глибині коло двох метрів. Ці рештки належать до довгого періоду, який тягнувся протягом 3000 літ, від 2500 літ до Р. Х. до 500 літ після Р. Х. У всіх шарах цих решток найдені качани кукурудзи. Але і та кукурудза була вже культурна. Дотепер не найдено ані решток дикої кукурудзи, ані якої небудь рослини, яка б могла бути хоч яким небудь дальним свояком кукурудзи. У Мексіко є рослина теосінте, яку деякі ботаніки хотіли би вважати прародичем, або хоч далеким свояком, кукурудзи, але на таке твердження не вистачає доказів.

Як тісно була зв'язана кукурудза з життям індійців, видно з описів перших еспанських авторів. Індійці пекли з неї хліб, варили кашу, виробляли пиво під назвою "чіча", гнали горілку. Хліб пекли із звичайної муки, але також з додатком яєць, або оріхів, себто мало що не теперішні торти. Хліб пекли у вигляді звичайних коржів — перепічок. Кукурудза у індійців була присвячена найвищим їхнім богам і в жертву богам приносили або зерно кукурудзи (частіше біле), або коржі, печені круглими, коли жертва була богові сонця. Так само приносили в жертву й кукурудзяну горілку.

Один із перших еспанських авторів, Овієдо, подає такий образ релігійної церемонії у ацтеків: довкола жертвенного стовпа насипали більшу кількість кукурудзи, потім чергою, — на початку жерці, потім вожді, від старших до молодших, — ходили довкола стовпа і, надрізавши камінним ножем язика, вухо й статтєвий орган, своєю кров'ю кропили кукурудзу. Після, так "освячену" кукурудзу, їли. У Перу приносили в жертву богові сонця коржі кукурудзяні, спечені у формі сонця. Під час акту вінчання молода тримала в руках качан кукурудзи як свого роду обіцянку, що буде дбати про господарські справи майбутньої родини. У Мексіко, як хто вкрав був з поля кукурудзу, ставав рабом власника того поля. Один із забобонів зв'язаних з кукурудзою є навіть у Баварії, де панує такий погляд, що коли серед поля кукурудзи знайдуть рослину з побілілим (хворим на хлорозу) листям, то хтось із близьких до року помре. Якщо така рослина посеред поля, то помре сам господар, якщо край поля, то хтось із дальших свояків.

У Новому Світі — кукурудза в культурі з прадавніх часів, у Старому Світі — понад триста років. У Старому Світі кукурудза запанувала серед умов сприятливих для її культури, у першу чергу кліматичних, бо це рослина теплолюбна, а крім того на її поширення мали вплив економічні умови — брак старих місцевих рослин для прохарчування людей. Бо з смакового погляду кукурудза менш вартісна рослина, ніж усі старі збіжжеві рослини Старого Світу. Тому, як пожива для людей, кукурудза вперше й здобувала простори в бідних країнах. І тільки в пізніших століттях вона стала тваринним кормом і ширилася й по багатших країнах.

Тепер великі площі під кукурудзою є в Еспанії, Італії, Мадярщині, Югославії, Румунії, Україні, Грузії. Посівна площа під кукурудзою тепер у цілому світі кругло 80 міл. га, з того в США кругло 40 міл. га, в СРСР кругло 4 міл. га, з того в Україні біля півтора мільйона га. Тепер кукурудза має величезне народньогосподарче значення не лише як поживна рослина для людей, але здебільша як кормова рослина для худоби, головно свиням, а ще в більшій мірі птиці. Так США половину всього свого урожаю кукурудзи вживають на корм свиням, а загалом на корм тваринам і птицям вживають 90% всього урожаю.

Тепер з кукурудзи виробляють велику кількість різних харчових продуктів, які задовольняють і найвибаглишійші смаки модерних смакунів. Крім того з відходів кукурудзи (солома та качани) виробляють більш як 40 різних продуктів, уживаних в теперішньому промислі. Із зародків насіння кукурудзи виробляють олію. Далі на північ від тієї смуги, де кукурудза не дозріває на зерно, там її сіють на зелену пашу — свіжу або силосовану.

Крім свого народньогосподарського величезного значення, кукурудза має спеціяльну вартість в агротехніці, бо введення її в сівозміну приносить неоціниму користь рослинам-наступникам. Велику харчову користь з кукурудзи мають уже віддавна українські гірські райони. Харчове й кормове значення мала, має й у майбутньому буде мати кукурудза у степовій Україні, як у найсприятливішій для її культури. Тому ще до першої світової війни українські земства й українські агрономи присвятили велику вагу культурі кукурудзи й тодішня Катеринославська досвідна станція мала тісні зв'язки з США, привозили звідти нові сорти кукурудзи, вивозили свої українські сорти. Тому Україна тепер цілком готова до переходу до вищих форм сільського господарства від чисто зернового, яке дотепер під державним примусом було, до зерново-тваринницько-птахівничого, а головною базою для цього є єдина кукурудза, як найурожайніша культура.

Думаючи інтересами України та українського народу, треба вважати, що збільшення площі під кукурудзою в Україні є подія позитивна й заслуговує на повне наше признання. І треба тільки дивуватися, що більшість преси української еміграції таку далекосяглого значення подію прийняла лише фельєтонами та кпинами.

Від редакції: Шан. Автор трохи помиляється — наша преса кпить не з кукурудзи, а з влади, яка, замість розпустити колгоспи, "рятує" їх то соєю, то кукурудзою, то "мукою" з... гречаної соломи.

А ціну кукурудзі в Україні знають давно. Але в Україні, звичайно, ніхто не вірить, що кукурудза врятує колгоспну систему. Ще в 1932 р. я записав на Кубанщині пісеньку:

Кукурудзо, кукурудзо,
В тебе листя косяком!
Бригадир наш у чоботях,
А ми ходим босяком!
Гей-гей-гей!
. . . . вашу . . . .
Нащо було нам брехать,
Як нема чим годувать!

А на Кубанщині кукурудза, до колгоспів, родила по 600 пудів з га (при трьох - чотирьох просапках). Отже, Хрущову нема чого посилати колгоспників по науку у США, а треба тільки дати їм волю. Коли він робить навпаки, то він не хазяїн, а "начотник"...

А про кукурудзу знати можна і треба — це справді рослина, яка відограє першорядну ролю в житті людей.

Закінчення з 2-ої стор. обкладинки

● На запрошення товариства грецьких акторів, Атени відвідала група радянських акторів, між ними українська співачка Єлисавета Чавдар, — відома вже нашим читачам з опису її побуту в Канаді, — яка виступила в Атенах з величезним успіхом в українському концертовому репертуарі.

("Известия", 6. 3. 55)

● Московський музичний театр ім. К. Станіславського та В. Немировича-Данченка під час своїх гастролей у Китаї виставив у Пекині оперу С. Гулака-Артемовського "Запорожець за Дунаєм". Вистава мала надзвичайний мистецький і навіть політичний успіх, який навряд чи вдасться записати на рахунок російських успіхів.

● Львівський театр ім. Заньковецької показав п'єсу М. Горкого "Міщани" у постанові режисера, народнього артиста УРСР Б. Тягна, мистецьке оформлення — В. Борисовець. У виставі брали участь: народній артист СРСР Б. Романицький, народній артист УРСР Д. Дударів, заслужений артист УРСР Н. Доценко та А. Гай.

І такий "бажаний" ювілей: Громадськість міста Миколаєва відзначила 20-ліття з дня організації обласного російського драматичного театру...

● 8 лютого ц. р. у Великій Залі Московської Консерваторії відбувся авторський концерт композитора Р. Глієра (з нагоди його 80-ліття), на якому було виконано сюїту з його балету "Тарас Бульба", написаного 1951 р. Автор уже раніше відомий своїм симфонічним твором на українську тематику — поемою "Запорожці", написаної на тлі одноіменної картини І. Репіна.

● В українській столиці відбувся концерт симфонічної оркестри Львівської обласної філармонії (головний диригент І. Паїн). Цей колектив, створений 1939 р. складається в основному з молодих музик; оркестра порвадить музично-виховавчу працю в західних областях України. На концерті в Києві виконувалася п'ята симфонія О. Гладунова, "Еспанське капрічіо" М. Римського-Корсакова, твори українських композиторів А. Кос-Анатольського, С. Людкевича, М. Колесси, Є. Козака та інших. Диригували І. Паїн, М. Колесса та Д. Пелехатий. Великий успіх припав на виступ піяністки І. Сіялової, що виконала другий фортепіяновий концерт Ф. Шопена.

Кияни тепло прийняли виступ львівської оркестри.

● У Київському оперовому театрі ім. Т. Шевченка відбулися творчі звіти майстрів мистецтва Одеси та Львова. Серед одеських мистців виступали: омлоді співаки Р. Сергієнко та Поліванова, співак В. Затинайко, балерина М. Михайличенко, а також ортисти одеського театру музичної комедії Є. Дембська та Ю. Дінов.

У концерті львівських мистців приймали участь солісти балету Н. Слободян, О. Поспєлов та В. Шумейкін, що показали сцени з балетів "Сім кресунь" К. Караєва та "Хустка Довбуша" А. Кос-Анатольського. Виступали також артисти Львівського оперового театру: П. Кармелюк, А. Юрівська, Н. Шевченко та соліст філармонії Ковбасинський. Пісні львівських композиторів виконувало вокальне тріо студенток Львівської консерваторії — сестри Байко.

● У Київському оперовому театрі ім. Т. Шевченка встановлений орган. Відбулися перші концерти органної музики, що притягли силу слухачів. Молода органістка, педагог Львівської консерваторії, В. Бакієва, виконала твори Баха, Моцарта, Генделя, Рахманінова. На концерті були виконані також сцени з опери "Фауст" Гуно (сцена молитви) та "Сільська честь" Масканьї у виконанні співаків: З. Гайдай, Б. Гмирі, Л. Руденко, В. Борищенка, В. Любимової та інших.

Твори Баха та Римського-Корсакова у супроводі органу співала артистка Єлисавета Чавдар.

Борис ОЛЕКСАНДРІВ

ОТРУЄНИЙ

(З Н. Гумільова)

**Ти цілком, ти цілком сполотніла,
У очах твоїх — темінь до дна.
Ти немов би заплакать хотіла,
Мені келих подавши вина.**

**Одвернулася, з тугою б'ючись...
Що я знаю, те знаю давно.
Та я вип'ю — і вип'ю сміючись
Все налите для мене вино.**

**А тоді, коли світло погасне
І примари прийдуть звідусіль,
Ті примари, що стемнюють ясне,
Я почую страшний його хміль.**

**І прийду, і промовлю: Єдина,
Я незвіданих сповнений сил.
Мені снилася далеч рівнинна
І цілком золотий небосхил.**

**Я із раю, співучого раю,
Ніби бачу проміння ясне.
І я радий — не плач бо — я знаю,
Що це ти отруїла мене...**

З НОВИХ ВИДАНЬ

Микола Куліш, ТВОРИ, з портретом автора, спогадами про М. Куліша Антоніни Куліш, коментарі, примітки, біографічна та бібліографічна довідки Гр. Костюка, обкладинка П. Холодного, стор. 475, видано Українською Вільною Академією Наук у США і НТШ в Америці за матеріяльною допомогою Східньо-Европейського Фонду, Нью Йорк, 1955, стор. 475, ціна — 3.50.

Богдан Лепкий, МАЗЕПА, з-під Полтави до Бендер, з портретом автора, обкладинка В. Січинського, видано Науковим Т-м ім. Шевченка в Америці та УВАН у США за матеріяльною допомогою Східньо - Европейського Фонду, Нью Йорк, 1955, стор. 346 (плюс одна сторінка коректорських помилок!), ціна — 2.50 дол.

Євген Чикаленко, СПОГАДИ (1861-1907), з портретом автора (роботи С. Мако), передмова Вол. Дорошенка, обкладинка П. Холодного, видано Українською Вільною Академією Наук у США і НТШ за матеріяльною допомогою Східньо - Европейського Фонду, Нью Йорк, 1955, стор. 502, ціна — 3.50.

Антологія німецької поезії, переклади М. Ореста, видання автора за допомогою групи жертводавців, Авґсбург, Німеччина, 1954, стор. 122.

Логос, Богословський квартальник, видає колегія професорів духовної семінарії оо. Редемптористів, Медовийл, Онт., Канада, т. VI, кн. 1, січень-березень, 1955, стор. 78 + Гомілетичний додаток.

Проф. І. Власовський, Як відбувалися собори в давній Українській православній церкві, видання Науково-Богословського Інституту Укр. Прав. Церкви в США, Ню Йорк (обов'язково без знака м'якшення!), 1954.

Юзеф Лободовскі, Злота Грамота, дереворити Юрія Кульчицького, видання: Інститут Літерацкі, Париж, 1954, стор. 189.

Книжка видана польською мовою, вкінці кілька поезій вміщені по-українському: Похвала Україні та Кінь отамана Лободи (переклади С. Гординського), Ніч на Волині — переклад Л. Полтави, Епітафія поляглим коням — переклад Яра Славутича.

Книжка продається в українських книгарнях.

Зенон Бачинський, Іван Гус, історично-біографічна студія з портретом автора, видання третє, в-во "Дорога Правди", Торонто — Вінніпеґ, 1955, стор. 200.



З давніх давен Україна славиться своїми керамічними виробами. До великої національної революції 1917 року наше керамічне мистецтво зберігалося переважно серед народу — воно не мало доступу у верхи суспільства, бо все що було українським, рахувалось мужицьким, не вартим уваги.

По революції українське мистецтво, зокрема кераміка, здобуло собі загальне визнання — воно вже перестало бути просто народнім, а стало національним мистецтвом. Були створені нижчі й середні школи, у яких готували фахівців національних виробів, воно стало темою дослідів вчених, науково-дослідчих інститутів тощо. Почався нечуваний розквіт нашого прикладного мистецтва, що не могло не турбувати Москву. Наслідком цих "турбот" і був повний розгром цих учбових закладів та майстерень. Та не все вдається зробити, що хоче окупант— все таки існують і тепер в Україні учбові заклади з прикладного національного мистецтва. Нарис про такий учбовий заклад і передруковуємо з радянської преси. **Ред.**

На меморіяльній дошці Миргородського технікуму написано, що художньо-промислову школу імені Гоголя засновано у 1889 році. Збереглося кілька виробів старої школи. Це анемічно-бліді зажурені русалки у стилі модерн, футуристичні майоліки і частина іконостасу, зробленого у 1898-1902 роках на замовлення консульської церкви в Буенос-Айресі. Збереглася також унікальна ваза початку XX сторіччя з композицією на теми творів М. В. Гоголя.

Як вигідно відрізняється від цих експонатів виставка творів молодих майстрів випуску останніх років! Яка широка, благородна, життєрадісна тематика! Яка барвиста палітра!

Профіль технікуму — не вузько художній. Технікум готує спеціялістів чотирьох галузей: технологів тонкої кераміки (порцеляна, фаянс), декораторів, технологів грубої кераміки і теплотехніків. У технікумі і в його майстернях є все, щоб збудувати і оздобити будьякий цегляний будинок. У схемах, монтажах, макетах, моделях відображено процес виробництва цегли, черепиці, майолікових та облицювальних плиток.

Учбовий заклад розташований посеред великого колгоспного району Полтавщини і є своєрідним мірилом багатства народньої художньої творчости. Сотні юнаків і дівчат з близьких і далеких сіл щороку подають заяви про вступ у технікум. Усі вони мають яскраво виявлений нахил до малювання. Кожен випуск багатий талановитими художниками, скульпторами, будівельниками, фахівцями виробництва будівельних матеріялів.

* * *

На березі ріки Хорол, в центрі густого гаю стоїть наново відбудований учбовий керамічний комбінат.

Весь процес навчання побудовано тут на тісному зв'язку теорії з практикою.

У майстернях майбутні спеціялісти місять гіпс, обточують глину на токарних верстатах, пресують черепицю, роблять ізоляційні ролики і випалюють їх у спеціяльних печах.

Для декораторів навчання починається з художньої азбуки — знайомства з фарбами. Справжній мистець може малювати, не купуючи фарб, — він сам уміє виготовити їх. Спочатку англоби — барвники для майоліки. Потім — перші ескізи на порцеляні і, нарешті, практика на порцеляновому заводі, готування дипльомової роботи.

Кожен, хто закінчує технікум, має виконати дипльомову роботу — креслення проєкту або реферат на обрану тему. Але тут давно вже установилася традиція — представляти дипломові роботи у вигляді художніх творів. Так зробили Гладкий і Сень. Алла Хитько, захищаючи диплом, не змогла прикріпити свою роботу на дошці, бо у неї не було рисунків. Не могла вона і зачитати: в її руках була порцелянова ваза, від якої не можна було відвести очей.

Багато інших колишніх вихованців технікуму відзначились високохудожніми творами. **Надія Холинко**

